

CZU: 94:[314.122+332.145+291.61](478)"18"

SITUAȚIA DEMOGRAFICĂ, SOCIAL-ECONOMICĂ ȘI CONFESIONALĂ DIN BASARABIA ÎN ANII '20 AI SECOLULUI AL XIX-LEA

Valentin TOMULEȚ

Universitatea de Stat din Moldova

În baza izvoarelor de arhivă inedite, depistate în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova și ale Arhivei Istorice de Stat din Rusia (Sankt Petersburg), în articol sunt analizate schimbările care au survenit în situația demografică, social-economică și confesională din Basarabia în primele decenii după anexare. Folosind datele statistice adunate și sistematizate de Dicasteria duhovnicească din Chișinău, pentru anii 1819-1829, perfectate în baza registrelor parohiale, și datele statistice oficiale, pentru anii 1819-1828, prezentate de administrația regională instituțiilor imperiale, autorul analizează mărimea, distribuția și compoziția populației, componența ei socială și confesională, descrie schimbările care au avut loc în viața economică a provinciei.

Cuvinte-cheie: Basarabia, guberniile ruse, demografie, statistica populației, categorii sociale, confesiuni religioase.

THE DEMOGRAPHIC, SOCIO-ECONOMIC AND CONFESIONAL SITUATION IN BESSARABIA IN THE 1820^S

Based on unpublished archival sources, found in the funds of the National Archive of the Republic of Moldova and the Historical State Archive of Russia (St. Petersburg), the author analyzes the changes that have occurred in the demographic, social, economic and religious situation of Bessarabia in the first decades after the annexation. Using statistical data collected and systematized by the Spiritual Dicastery of Chisinau, for the years 1819-1829, prepared on the basis of parish registers, and official statistics, for the years 1819-1828, presented by the regional administration to imperial institutions, the author analyzes the size, distribution and composition of population, its social and confessional composition, describes the changes that occurred in the economic life of the province.

Keywords: Bessarabia, Russian gubernyas, demography, population statistics, social groups, religious denominations.

După anexarea, în 1812, a Basarabiei la Imperiul Rus, administrația imperială adună informații de diferit gen în provincia nou-anexată, selectând date referitoare la stocul de locuințe și populație, componența ei socială și națională, numărul caselor de locuit și al întreprinderilor comercial-industriale, numărul de animale, suprafața terenurilor cultivate, a fânașurilor etc. Această operațiune avea ca obiectiv obținerea informațiilor veridice referitoare la două dimensiuni majore – *populația și condițiile de locuit* – în cadrul aceluiași proces de diseminare, în scopul impunerii fiscale a populației, stabilind în asemenea condiții două criterii: *numărul de familii și numărul de persoane de sex masculin* ce urmau a fi supuse impozitării.

Unele date detaliate referitoare la mărimea, distribuția și compoziția populației erau necesare instituțiilor imperiale pentru planificarea și implementarea politicilor economice, sociale și fiscale de dezvoltare, pentru activități administrative sau de alt ordin.

Sociologul român Nicolae Grosu constată că populația, ca totalitate a locuitorilor de pe teritoriul unei țări, exprimă prin sine proporțiile existenței umane, iar prin raportare la resurse exprimă posibilitatea de a exista. Astfel, se impune ca necesară cunoașterea: 1) *stării populației*, ca situație numerică la un moment dat și a 2) *densității populației*, ca repartiție după o anumită caracteristică – vârstă, sex, stare civilă etc. [1].

Starea, densitatea și structura populației depind în mod direct de numărul de nașteri și, respectiv, de numărul de decese, care atestă de fapt *rata natalității și rata mortalității* – ca număr de nașteri și, respectiv, de decese raportate la 1000 de locuitori. Această modalitate de evidență a populației constituie *indicatorul fundamental* în studierea populației.

Cunoașterea ratei creșterii populației din Basarabia de către instituțiile imperiale, în diferite perioade de timp, face posibilă proiecția la moment a evoluției populației, ca estimare a dimensiunii viitoare a acesteia, pe baza căreia pot fi întocmite strategii politico-sociale, economico-financiare/fiscale și, în anumită măsură, pentru perioada estimată, educațional-sanitare. În plus, este știut și faptul că, manifestând un interes sporit și constant în Sud-Estul Europei, administrația imperială era interesată în cunoașterea potențialului economic și uman al teritoriilor limitrofe sau al țărilor care erau în vizorul statului, pe unde urma să treacă și, respectiv, să se hrănească armata rusă de ocupație.

În evoluția natalității și mortalității populației din Basarabia, în primele decenii după anexare, un interes deosebit prezintă datele statistice adunate și sistematizate de Dicasteria duhovnicească din Chișinău, prezentate la 6 iunie 1830 guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei, realizate în baza registrelor parohiale. Considerăm că prezentarea acestor date are o tangență directă cu lichidarea, prin Regulamentul privind administrarea Basarabiei din 29 februarie 1828, a autonomiei limitate și provizorii, acordate provinciei prin Regulamentul din 29 aprilie 1818. Ele includ date pentru cei născuți și cei decedați pentru o perioadă de 10 ani, separat pentru mediul urban și pentru mediul rural și vizează perioada autonomiei Basarabiei în componența Imperiului Rus (1819-1828). Un compartiment aparte îl constituie datele statistice, privind această problemă și perioadă de timp, care se referă la coloniile bulgare (coloniștii transdanubieni), date care sunt lipsă în alte statistici¹. Aceste date sunt sistematizate în Tabelul 1 (pentru cei născuți) și în Tabelul 2 (pentru cei decedați) [2].

Aceste date, care diferă parțial de cele enunțate *supra* (în special la compartimentul orașe), se conțin și în statistica pentru anii 1819-1828. De fapt, aceasta este prima descriere statistică oficială a Basarabiei la sfârșitul anilor '20 ai secolului al XIX-lea, intitulată „Informații cu privire la raportul anual pentru 1828”, cu comentariile de rigoare, prezentată de autoritățile locale guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei [3].

Concomitent, constatăm o mică discordanță între unii indici statistici pentru același an, expuși în aceste două surse. Explicația este expusă în adnotarea la tabelul cu numărul născuților și al decedaților din anii 1819-1828 în care se menționează: „În tabel este indicat doar numărul persoanelor născute, căsătorite și decedate de confesiune ortodoxă și romano-catolică. Administrația colonială urmează să prezinte particular date statistice în privința coloniștilor germani și bulgari. De asemenea, tabelul nu conține informații cu privire la armeni și evrei. Privitor la primii – din motivul că informațiile nu au fost încă furnizate de către arhiepiscopul armenilor, iar la cei din urmă – din cauza imposibilității de a culege astfel de informații, deoarece evreei nu utilizează registre de stare civilă și nu se știe câți dintre ei au decedat, s-au născut și s-au căsătorit” [4]. Așadar, conform adnotării, tabelul înglobează doar cifre relative la exponenții a două confesiuni. Din cauza nepotrivirii unor indici din aceste două izvoare, numărul născuților (dar și al decedaților) din anii 1814-1826 și 1818-1829, după cum se poate observa din tabelele expuse, nu armonizează cu valorile totale. În plus, există și o neconcordanță între cele două statistici pentru anii 1819-1828, dat fiind că statistica prezentată de Dicasteria duhovnicească din Chișinău (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1462, p. 1, f. 13 verso-14) cuprinde și un compartiment aparte pentru coloniștii transdanubieni, care în statistica de la 1828 lipsește (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 11).

În pofida discordanțelor evidențiate, aceste statistici ne vor permite să înțelegem mai profund procesele legate de rata natalității și mortalității în Basarabia, în această perioadă de timp, precum și procesele de ordin general demografic, cu tangență la diferite categorii sociale, care au derulat în provincie în primii ani de dominație țaristă.

Datele ce vizează numărul nou-născuților în orașele și ținuturile Basarabiei, în 1819-1828, conform statisticii Dicasteriei duhovnicești din Chișinău sunt sistematizate în Tabelul 1.

Tabelul 1

Numărul nou-născuților în orașele și județele Basarabiei, în perioada 1819-1828, conform statisticii Dicasteriei duhovnicești din Chișinău*

Orașele și ținuturile	Anii										Numărul total	Raportul, în %	
	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826	1827	1828			
Orașele													
Chișinău	556	583	707	748	791	758	723	808	744	817	7235	34,8	
Hotin	164	142	155	166	175	193	183	198	166	146	1688	8,1	
Bălți	138	90	151	120	129	136	105	111	116	105	1201	5,8	
Akkerman	266	281	241	319	313	323	364	399	414	463	3383	16,3	
Chilia	183	127	125	122	109	141	142	155	132	136	1372	6,6	
Bender	177	147	206	217	212	221	229	269	210	218	2106	10,0	
Ismail	323	215	312	255	207	243	203	283	291	325	2657	12,8	
Reni	59	50	85	111	132	116	134	160	162	163	1172	5,6	
În total	1866	1635	1982	2058	2068	2131	2083	2383	2235	2373	20814	10,6	
În %	9,0	7,9	9,5	9,9	9,9	10,2	10,0	11,4	10,7	11,4	100,0	-	

¹ Corect: *coloniști transdanubieni*, din considerentul că în această categorie intrau găgăuzii și alte categorii etnice.

<i>Tinuturile</i>													
Orhei	4422	3833	4409	4454	4448	4862	5036	5402	5355	5406	47627	27,3	
Hotin	4499	4066	3833	4378	4288	4785	4755	5445	5384	4554	45987	26,3	
Iași	3667	3315	3564	3558	3562	4218	3940	4507	3962	4157	38450	22,0	
Akkerman	1131	1003	1095	699	768	689	733	738	759	1038	8653	5,0	
Bender	1263	1080	978	1688	1481	1586	1667	1773	1919	1573	15008	8,6	
Ismail	526	375	365	425	424	402	375	458	436	500	4286	2,5	
Coloniile bulgare	926	975	1117	1364	1333	1321	1690	1918	1952	2168	14764	8,4	
În total	16434	14647	15361	16566	16304	17863	18196	20241	19767	19396	174775	89,4	
În %	9,4	8,4	8,8	9,5	9,3	10,2	10,4	11,6	11,3	11,1	100,0	-	
Numărul total	18300	16282	17343	18624	18372	19994	20279	22624	22002	21769	195589	100,0	
Raportul, în %	9,4	8,3	8,9	9,5	9,4	10,2	10,4	11,6	11,2	11,1	100,0	-	

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1462, p. I, f. 13 verso-14.

Datele Tabelului atestă că din numărul total de 195589 de nou-născuți în această perioadă de timp 20814 (10,6%) sunt din mediul urban și 174775 (89,4%) din mediul rural, ceea ce de fapt confirmă repartizarea populației în mediul urban și în cel rural atestată în mai multe izvoare de arhivă. După numărul celor nou-născuți în mediul urban pe primul loc se situează orașul Chișinău cu 7235 (34,8%) de nașteri, urmat de orașele Akkerman – cu 3383 (16,3%), Ismail – cu 2657 (12,8%), Bender – cu 2106 (10%), Hotin – cu 1688 (8,1%), Chilia – cu 1372 (6,6%), Bălți – cu 1201 (5,8%) și Reni – cu 1172 (5,6%) de nou-născuți. În mediul rural cota nașterilor era repartizată în felul următor: din numărul total de 174775 de nașteri ținutului Orhei îi reveneau 47627 (27,3%) de nașteri, urmat de ținuturile Hotin – 45987 (26,3%), Iași – 38450 (22,0%), Bender – 15008 (8,6%), coloniile bulgare – 14764 (8,4%), Akkerman – 8653 (5%) și Ismail – 4286 (2,5%) de nașteri.

Tendința de creștere a numărului nou-născuților este evidentă, deși nestabilă și lentă, cu mici oscilări, în special în primii 5 ani (1818-1823), și cu o tendință mai sigură pentru următorii 5 ani (1819-1828), crescând în mediul urban de la 1866 de copii în 1818 la 2373 în 1828, iar în mediul rural de la 16434 în 1818 la 19396 în 1828, ceea ce constituia pe întreaga Basarabie o creștere de la 18300 de nașteri în 1818 la 21769 în 1828.

Cam aceeași tendință o putem observa și în privința persoanelor decedate în această perioadă de timp în Basarabia (Tab.2).

Tabelul 2

Numărul persoanelor decedate în orașele și județele Basarabiei, în perioada 1819-1828, conform statisticii Dicasteriei duhovnicești din Chișinău *

Orașele și ținuturile	Anii										Numărul total	Raportul, în %	
	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826	1827	1828			
<i>Orașele</i>													
Chișinău	365	588	620	1104	830	809	814	832	994	1040	7996	41,5	
Hotin	57	121	165	76	99	92	136	105	135	217	1203	6,3	
Bălți	105	121	171	95	139	98	118	84	191	250	1372	7,1	
Akkerman	122	127	217	221	167	294	183	201	401	412	2345	12,2	
Chilia	67	149	109	87	97	99	92	80	249	143	1172	6,1	
Bender	122	153	201	207	280	215	134	231	190	161	1894	9,8	
Ismail	98	220	271	159	128	216	155	184	445	423	2299	11,9	
Reni	20	50	58	75	67	89	110	105	168	224	966	5,0	
În total	956	1529	1812	2024	1807	1912	1742	1822	2773	2870	19247	14,9	
În %	5,0	7,9	9,4	10,5	9,4	9,9	9,1	9,2	14,4	14,9	100,0	-	
<i>Tinuturile</i>													
Orhei	1830	2948	2742	2168	2048	2890	3277	3095	4444	4238	29680	27,1	
Hotin	1634	2117	3158	1801	2059	2029	2547	3001	3855	4495	26696	24,4	
Iași	1311	2250	2714	1934	1788	2215	2712	2877	4011	3354	25166	23,0	
Akkerman	478	820	102	412	489	609	372	416	652	604	4954	4,5	

Bender	617	877	673	1101	937	1434	891	1143	1475	1325	10473	9,6
Ismail	136	231	353	250	225	259	201	296	401	418	2770	2,5
Col. bulgare	307	637	741	875	698	707	837	999	2014	2047	9862	9,0
În total	6313	9880	10483	8541	8244	10143	10837	11827	16852	16481	109601	85,1
În %	5,8	9,0	9,6	7,8	7,5	9,3	9,9	10,8	15,4	15,0	100,0	-
Numărul total	7269	11409	12295	10565	10051	12055	12579	13649	19625	19351	128848	100,0
Raportul, în %	5,6	8,9	9,5	8,2	7,8	9,4	9,8	10,6	15,2	15,0	100,0	-

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1462, p. I, f. 13 verso-14.

Potrivit datelor cuprinse în acest Tabel, din numărul total de 128848 de persoane decedate în această perioadă de timp, 19247 (14,9%) de decese au fost înregistrate în mediul urban și 109601 (85,1%) în mediul rural. După numărul celor decedați în mediul urban prevalează orașul Chișinău cu 7996 (41,5%) de decese, urmat de orașele Akkerman – cu 2345 (12,2%), Ismail – cu 2299 (11,9%), Bender – cu 1894 (9,8%), Bălți – cu 1372 (7,1%), Hotin – cu 1203 (6,3%), Chilia – cu 1172 (6,1%) și Reni – cu 966 (5%) de decese. În mediul rural cota deceselor era repartizată în felul următor: din numărul total de 109601 decese, ținutul Orhei înregistrează 29680 (27,1%) de decese, ținuturile Hotin – 26696 (24,4%), Iași – 25166 (23%), Bender – 10473 (9,6%), coloniile bulgare (coloniștii transdanubieni) – 9862 (9%), Ismail – 10473 (9,6%) și Akkerman – 4954 (4,5%) de decese.

Creșterea numărului de decese se observă în special în ultimii doi ani – 1827-1828, de la 7269 (5,6%) de decese în 1819 la 19625 (15,2%) în 1827 și la 19351 (15%) în 1828. Autorii statisticii din 1828 constată că „mortalitatea oamenilor în Basarabia este cauzată, în fond, de febră/friguri și tifos (*нервных горячек*)”². Cercetătorul V.Zelenciuk considera că asupra creșterii numărului de decese, în intervalul 1826-1828, au influențat, „în primul rând, epidemiile de ciumă și holeră din 1825 și 1829, anii secetoși și cu recoltă proastă, inclusiv micșorarea, la începutul anilor '20, a ritmului migrațiunii populației, în legătură cu măsurile luate de poliție în vederea interzicerii migrațiunii țăranilor fugari” [5]. În plus, pregătirile de război și implicarea Rusiei în războiul ruso-turc din anii 1828-1829, impunerea populației teritoriilor limitrofe la mai multe dări și prestații extraordinare au înrăutățit situația economică a păturilor de jos ale populației și au sporit mortalitatea. Situația deplorabilă în care s-a pomenit populația Basarabiei în anii războiului ruso-turc din 1828-1829 este menționată și în scrisoarea mareșalului regional al nobilimii I.Bașotă, consilier de stat (funcționar de clasa a V-a), din 23 martie 1829, adresată guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei M.S. Voronțov. Acesta încearcă să-i explice lui M.S. Voronțov că înrăutățirea până la maximum a situației populației, iar de aici și creșterea mortalității, a fost determinată de: invazia lăcustelor din anii precedenți care au distrus în mare parte semănăturile; epizootia care a cuprins toate județele și a nimicit jumătate din vitele cornute – principala sursă de venit a țăranului; îndeplinirea prestațiilor de război, îndeosebi transportarea pe timp de iarnă a proviziilor și munițiilor militare necesare armatei; spiritul slab organizatoric al administrației locale și al funcționarilor, având drept consecință greșeli evidente în sfera de administrare a economiei provinciei [6].

Astfel, din mai 1828 până în martie 1829 în Basarabia au pierit mai mult de 40 000 de boi, cu care agricultorii nu doar că își lucrau ogoarele, dar și își satisfăceau cerințele proprii și cele obștești. Nimicirea vitelor mari cornute, care erau unica sursă de existență a țăranului, în condițiile lipsei acute de produse agricole și dezvoltării slabe a industriei, a agravat și mai mult situația populației din Basarabia [7].

Situația în care se afla Basarabia către primăvara anului 1829 l-a îngrijorat pe M.S.Voronțov; el verifică veridicitatea informației prezentate de I.Bașotă prin intermediul adjutantului său. Acesta îi comunica că „...majoritatea locuitorilor au pierdut forța de tracțiune, iar faptul că mulți dintre ei sunt încadrați în munca de corvoadă îi lipsește de posibilitatea de a se ocupa cu lucrările agricole și de a cultiva la timp ogoarele” [8]. Același M.S. Voronțov constată că într-o situație similară s-au pomenit și coloniștii străini, cu toate că „...situația lor a fost întotdeauna mai bună, deoarece ei beneficiau de privilegii, dispuneau de loturi mai mari

² *Нервная горячка* – criză de nervi, însoțită de febră, denumirea veche a tifosului – boală infecțioasă și contagioasă cauzată de diverse rickettsii. Există două varietăți de tifos, cunoscute în întreaga lume. *Tifosul exantematic*, ori tifosul european de păduche, cauzat de *Rickettsia prowazekii*, transmis omului prin dejecțiile păduchelui, animalul vector plecând de la omul purtător de rickettsii la omul sănătos, infectându-l. Pe parcursul anilor, măsurile sanitare au redus în mod considerabil frecvența acestei afecțiuni. *Tifosul murin*, provocat de *Rickettsia typhi* (sau *Rickettsia mooseri*), este o infecție de o gravitate mai mică, transmisă prin purici șobolanului. El nu afectează omul decât accidental [4, f.14].

de pământ, iar pe timp de pace erau scutiți de încartiruire și alte prestații în natură" [9]. Despre situația creată în Basarabia M.S.Voronțov este nevoit să-i comunice comandantului Armatei a II-a I.I. Diebici. Însă, intervențiile lui M.S. Voronțov n-au redresat situația, greutățile resimțindu-se încă mulți ani după sfârșitul războiului.

Ca rezultat, asigurarea armatei ruse cu produse alimentare, încartiruirea, prestațiile extraordinare etc. au redus în mare parte rația alimentară a autohtonilor, din care cauză ei sufereau de diferite boli, multe dintre ele contagioase. Faptul că armata trebuia asigurată cu furaje în cantități tot mai mari a determinat subnutriția și reducerea potențialului de muncă al animalelor; pe lângă aceasta, dând vitele de la casă țaranul rămânea lipsit de principala forță de tracțiune cu ajutorul căreia își lucra pământul. În plus, calamitățile naturale, daunele pricinuite de război au fost suplimentate de o recoltă proastă, care nu putea asigura nici măcar minimul necesar existenței, iar „alianța” dintre ciumă și holeră a ridicat rata mortalității până la 200 de persoane pe zi. Către anul 1829 aceasta devine de necontrolat, deoarece prin Basarabia treceau încontinuu trupele rusești infectate de aceste boli și combaterea lor devenise practic imposibilă.

Nivelul mortalității se compensa de pe seama nivelului sporit al natalității, în special în urma căsătoriilor și formării noilor familii. Datele privind numărul căsătoriilor, depistate din alt fond de documente, pentru această perioadă de timp, dar fără informațiile privind coloniștii transdanubieni, sunt sistematizate în Tabelul 3.

Tabelul 3

Numărul căsătoriilor în orașele și județele Basarabiei, în perioada 1819-1828, conform statisticii Dicasteriei duhovnicești din Chișinău*

Orașele și ținuturile	Anii										Numărul total	Raportul, în %	
	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826	1827	1828			
<i>Orașele</i>													
Chișinău	151	136	150	168	193	163	205	206	226	233	1831	35,1	
Hotin	36	32	22	62	43	44	30	40	25	28	362	6,9	
Bălți	19	30	26	24	29	28	23	23	16	34	252	4,8	
Akkerman	75	90	69	77	67	59	103	74	98	108	820	15,7	
Chilia	22	18	20	25	23	23	23	37	33	41	265	5,1	
Bender	54	72	44	48	30	220	69	74	47	68	726	13,9	
Ismail	72	47	115	68	45	59	70	94	71	58	699	13,4	
Reni	13	26	30	28	27	22	28	39	28	27	268	5,1	
În total	442	451	476	500	457	618	551	587	544	597	5223	11,7	
În %	8,5	8,6	9,1	9,6	8,8	11,8	10,6	11,2	10,4	11,4	100,0	-	
<i>Ținuturile</i>													
Orhei	1106	851	1041	864	1136	1089	1253	1508	1535	1551	11934	30,3	
Hotin	1189	1005	879	1075	1023	1261	1114	1244	1278	1205	11273	28,6	
Iași	754	797	779	823	872	1007	764	1027	1105	1207	9135	23,2	
Akkerman	232	201	281	170	160	128	163	196	201	226	1958	5,0	
Bender	265	239	237	434	353	399	375	506	466	641	3915	9,9	
Ismail	93	112	94	118	98	111	119	136	139	135	1155	2,9	
În total	3639	3205	3311	3484	3642	3995	3788	4617	4724	4965	39370	88,3	
În %	9,2	8,1	8,4	8,8	9,3	10,1	9,6	11,7	12,1	12,6	100,0	-	
Numărul total	4081	3656	3787	3984	4099	4613	4339	5204	5268	5562	44593	100,0	
Raportul, în %	9,2	8,2	8,4	8,9	9,2	10,3	9,7	11,7	11,8	12,5	100,0	-	

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 11.

Analizate pe verticală și orizontală datele acestei statistici, sistematizate în Tabelul 3, ne redau următorul tablou. Din numărul total de 44593 de căsătorii, 5223 (11,7%) sau 10446 de persoane căsătorite reveneau mediului urban și 39370 (88,3%) de căsătorii sau 78740 de persoane căsătorite – mediului rural. O creștere simțitoare a numărului de căsătorii se observă în anul 1824, când cota căsătoriilor a depășit 10-11% în

mediul urban și 9-12% în mediul rural. Rata creșterii căsătoriilor depindea în mare măsură de numărul populației de sex masculin și de sex feminin, constituind în mediul urban: 1831 (35,%) pentru orașul Chișinău, 820 (15,7%) – pentru orașul Akkerman, 726 (13,9%) – pentru orașul Bender, 699 (13,4%) – pentru orașul Ismail, 268 (5,1%) – pentru orașul Reni, 265 (5,1%) – pentru orașul Chilia și 252 (4,8%) – pentru orașul Bălți. Pentru mediul rural această pondere era repartizată în felul următor: 11934 (30,3%) – pentru ținutul Orhei, 11273 (28,6%) – pentru ținutul Hotin, 9135 (23,2%) – pentru ținutul Iași, 3915 (9,9%) – pentru ținutul Bender, 1958 (5%) – pentru ținutul Akkerman și 1155 (2,9%) – pentru ținutul Ismail.

Pentru a determina locul și ponderea fiecărui județ din Basarabia, un interes deosebit prezintă datele statisticii din 1828 prezentate de instituțiile regionale instituțiilor imperiale, probabil, în legătură cu suprimarea autonomiei limitate și provizorii, în baza Regulamentului din 29 februarie 1828. Din diversitatea datelor cu referire la: suprafața ținuturilor, numărul total al populației compartimentat pe sexe, numărul caselor de locuit, în afară de cele din mediul urban incluse în această statistică, categoriile sociale (nobili, cler, țărani, șleahici, coloniști străini, săraci, care for fi incluse în alt tabel), numărul localităților în fiecare județ, în dependență de numărul caselor (gospodăriilor), suprafața pământului arabil, pășunilor, pădurilor etc., în tabelul de față au fost incluse doar cele ce se referă la numărul populației, al caselor de locuit și la numărul localităților în dependență de numărul de case (gospodării) (Tab.4).

Tabelul 4

Numărul locuitorilor de ambele sexe și numărul caselor de locuit în Basarabia conform statisticii din 1828*

Ținuturile***	Numărul de locuitori				Numărul de case			Numărul de sate, raportate la numărul de curți**				
	sex masculin	sex feminin	numărul total	raportul, în %	din piatră	din lemn	numărul total	numărul total	inclusiv:			
									mai mult de 100	mai mult de 50	între 50 și 10	mai puțin de 10
Orhei	61332	52822	114154	28,4	158	26407	26565	344	69	142	133	-
Hotin	61995	55539	117534	29,3	24	23063	23087	218	84	88	45	1
Iași	52630	49387	102017	25,4	103	23009	23112	276	61	51	164	-
Akkerman	10970	9567	20537	5,1	344	4942	5286	58	11	27	20	-
Bender	21399	17942	39341	9,8	10	8357	8367	93	42	29	19	3
Ismail	4217	3917	8134	2,0	-	2000	2000	55	5	7	25	18
Numărul total	212543	189174	401717	100,0	639	87778	88417	1044	272	344	406	22
Raportul, în %	52,9	47,1	100,0	-	0,7	99,3	100,0	100,0	26,1	32,9	38,9	2,1

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A. II, f. 63.

** În cele 344 de localități din ținutul Orhei au fost incluse și cele 4 târguri.

*** În numărul total de case din ținuturile Basarabiei n-au fost incluse casele din mediul urban.

Datele Tabelului 4 denotă că din numărul total de 401717 locuitori, 212543 (52,9%) erau persoane de sex masculin și 189174 (47,1%) persoane de sex feminin. Ponderea cea mai mare a numărului populației raportat pe județe prezintă următorul tablou: 117534 (29,3%) de persoane populau ținutul Hotin, 114154 (28,4%) – ținutul Orhei, 101017 (25,4%) – ținutul Iași, 39341 (9,8%) – ținutul Bender, 20537 (5,1%) – ținutul Akkerman și 8134 (2%) – ținutul Ismail. Prin urmare, în cele trei ținuturi din nordul și centrul Basarabiei – Hotin, Orhei și Iași – erau concentrate 333705 persoane de ambele sexe, ceea ce constituia mai mult de 83% din numărul total al populației. Și aceasta în condițiile când aceste ținuturi nu dispuneau de suprafețe mai mari de teritoriu. Din suprafața totală de 4087530 desetine 1435 ½ stângeni, celor 3 judece le reveneau 1982338 desetine (Orhei – 680293 desetine 1800 stângeni, Hotin – 482837 desetine 450 stângeni și Iași – 819209 desetine 800 stângeni), ceea ce constituia 48,5% din suprafața totală a acestor ținuturi [10].

Cam aceeași proporție, în favoarea celor 3 județe – Orhei, Hotin și Iași, deși schimbată conform locului de amplasare, poate fi constatată și în ceea ce privește numărul caselor de locuit. Din numărul total de 88417 case, înregistrate în această perioadă de timp în Basarabia, 639 (0,7%) erau case din piatră și 87778 (99,3%) –

case din lemn, dintre care: 26565 (30%) se aflau în ținutul Orhei, 23112 (26,2%) – în ținutul Iași, 23087 (26,1%) – în ținutul Hotin, 8367 (9,5%) – în ținutul Bender, 5286 (6%) – în ținutul Akkerman și 2000 (2,3%) în ținutul Ismail. Prin urmare, în cele trei ținuturi ale Basarabiei erau concentrate 72764 de case, ceea ce constituia peste 82% din numărul total al caselor de locuit.

Și mai semnificative sunt datele cu referire la numărul de sate raportate la numărul de curți (gospodării). Din numărul total de 1044 de sate înregistrate de statistica din 1828, 272 (26,1%) erau sate cu un număr de peste 100 de gospodării, 344 (32,9%) – sate cu un număr de peste 50 de gospodării, 406 (38,9%) – sate ce dispuneau de un număr între 50 și 10 gospodării și 22 (2,1%) – sate cu un număr mai mic de 10 gospodării. Analiza în parte a acestui compartiment completează informațiile deținute anterior pe ținuturi: **mai mult de 100 de gospodării:** ținutului Hotin îi reveneau 84 (30,9%) de sate, ținutului Orhei – 69 (25,4%) de sate, ținutului Iași – 61 (22,4%) de sate, ținutului Bender – 42 (15,4%) de sate, ținutului Akkerman – 11 (4%) sate și ținutului Ismail – 5 (1,8%) sate; **mai mult de 50 de gospodării:** ținutului Orhei – 142 (41,3%) de sate, ținutului Hotin – 88 (25,6%) de sate, ținutului Iași – 51 (14,8%) de sate, ținutului Bender – 29 (8,4%) de sate, ținutului Akkerman 27 (7,8%) de sate și ținutului Ismail – 7 (2%) sate; **între 50 și 10 gospodării:** ținutului Iași – 164 (40,4%) de sate, ținutului Orhei – 133 (32,8%) de sate, ținutului Hotin – 45 (11,1%) de sate, ținutului Ismail – 25 (6,2%) de sate, ținutului Akkerman – 20 (4,9%) de sate și ținutului Bender – 19 (4,7%) sate; sate ce dispuneau de un număr **mai mic de 10 gospodării:** în ținutul Ismail 18 (81,8%) sate, în ținutul Bender 3 (13,6%) sate și în ținutul Hotin 1 sat (4,5%).

În mediul urban (datele nu sunt incluse în Tabel), în această perioadă de timp erau înregistrate 301 case din piatră și 10141 de case din lemn, nuiete și lut, inclusiv 7 case din piatră și 119 din lemn aparțineau statului. Din acest număr, în orașul Chișinău erau înregistrate 3216 (31,7%) case (193 din piatră și 3018 din lemn), inclusiv 4 case din piatră ce aparțineau statului; în orașul Ismail 2846 (28,1%) de case (30 din piatră și 2816 din lemn), inclusiv 2 case din piatră și 102 case din lemn ce aparțineau statului; în orașul Akkerman 1691 (16,7%) de case (64 din piatră și 1627 din nuiete și lut), inclusiv o casă din piatră și 5 case din lemn ce aparțineau statului; în orașul Bender 1044 (10,3%) de case (2 din piatră și 1046 din lemn), inclusiv 3 case din lemn ce aparțineau statului; în orașul Hotin 850 (8,4) de case din lemn, inclusiv 9 case din lemn ce aparțineau statului și în orașul Bălți 789 (7,8%) de case (5 din piatră și 784 din lemn) [11].

Pentru instituțiile imperiale segmentul cel mai devotat al populației, după cum constată unii cercetători, avea două constituente definitorii: cel din punct de vedere etnic ce urma să fie de proveniență slavă, iar din punct de vedere religios – să aparțină cultului ortodox, practicat de națiunea titulară din imperiu. Pornind de la aceste deziderate, a fost enunțată, prin fixarea în Codul de legi al Imperiului Rus (și nu numai), direcția politicii religioase prin care ortodoxismul era considerat religia dominantă în Imperiul Rus; celelalte confesiuni creștine se aflau sub protecția statului, iar față de restul religiilor se declara toleranță. În cazul Basarabiei, ca și în cazul altor periferii naționale, preceptul în cauză nu a fost luat în seamă, interesul politic fiind pus mai presus, îndeosebi dacă urmărim acțiunile administrației țariste la nivel de politică demografică, deoarece asigurarea loialității supușilor, reprezentanți ai diferitelor doctrine religioase, față de stat și dinastia monarhică constituia problema principală a Imperiului Rus. Din punctul de vedere al autorităților imperiale, locul etniilor pe scara ierarhică depindea de loialitatea lor. Așa, de exemplu, dintre diferite etnii existente în Imperiul Rus erau recunoscuți ca fiind neloiali polonezii și evreii, pe când germanii, balticii, finlandezii și armenii erau tratați ca adevărați slujitori ai țarului. Din aceste considerente, lista religiilor tolerate de către administrație era alcătuită nu după gradul de apropiere a acestora de religia creștină, ci în funcție de numărul lor și de nivelul de supunere demonstrată față de puterea imperială [12].

Deși preoțimea din Basarabia beneficia de un șir de privilegii și era considerată de instituțiile imperiale drept sprijin în promovarea politicii imperiale la periferiile naționale, atât situația ei economică, cât și pregătirea teologică, nu erau din cele mai bune. Ange Bally, moșier, doctor în jurisprudență, om destul de cărturar la acele timpuri (a studiat în Italia și în Franța, cunoștea greaca veche și elena/neogreaca, latina, germana)³, care cunoștea situația clerului din Principatul Moldova și Basarabia, scria în această privință: „Pentru majoritatea preoților băștinași doar sfințenia funcției este cea care le îndreptățește privilegiile de care se bucură. Doar foarte puține fețe ale înaltului cler posedă cunoștințe vagi în teologie. În sate nu se cunoaște de multe ori până și semnificația acestui termen, și cei mai cunoscători dintre preoți abia de știu să-și citească ritualul

³ Mai detaliat despre Ange Bally și lucrarea sa, a se vedea: Maria Danilov. *O istorie a Basarabiei de Ange Bally. Inventarierea surselor (primele trei decenii ale sec. XIX)*. În: Studii de arhondologie și genealogie. Chișinău, 2013, p.99-108.

liturgic. Cea mai bună pregătire este concentrată în rândul clericilor greci, care se și bucură de mult mai multă considerație. Preoții parohi de la sate, fără cultură și fără instruire de orice ordin, de obicei duc același mod de viață ca și țărani, atunci când nu-și îndeplinesc funcțiile obișnuite" [13]. Poate prin aceea că nu au fost afectați de școala rusească se lămurește faptul că unii cercetători văd în cler un pilon al păstrării identității românești în Basarabia sub dominație țaristă, din cadelnitele căruia *nu ieșea numai mirosul de tămâie, ci și puțin parfumul culturii naționale* [14].

Numărul de clerici, raportat la numărul total al populației din Basarabia, conform statisticii din 1828, este sistematizat în Tabelul 5.

Tabelul 5

Numărul locuitorilor de ambele sexe și numărul de clerici, raportat la numărul total al populației din Basarabia, conform statisticii din 1828*

Orașele și ținuturile	Numărul de locuitori				Clerul					În % față de numărul total al populației
	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %	Alb	Negru	Arhierii**	Numărul total	Raportul, în %	
Orașele***										
Chișinău	15627	15724	31351	43,2	73	4	-	77	57,5	0,2
Hotin	3400	3380	6780	9,4	7	-	-	7	5,2	0,1
Bălți	1947	1710	3657	5,0	7	-	-	7	5,2	0,1
Akkerman	7818	4758	12576	17,4	20	-	-	20	14,9	0,2
Bender	3700	2627	6327	8,7	11	-	-	11	8,2	0,2
Ismail	6480	5318	11798	16,3	12	-	-	12	9,0	0,1
În total	38972	33517	72489	15,3	130	4	-	134	3,5	0,2
În %	53,8	46,2	100,0	-	97,0	3,0	-	100,0	-	-
Ținuturile										
Orhei	61332	52822	114154	28,4	1126	346	22	1494	40,7	1,3
Hotin	61995	55539	117534	29,3	582	39	17	638	17,4	0,5
Iași	52630	49387	102017	25,4	849	133	17	999	27,2	1,0
Akkerman	10970	9567	20537	5,1	121	-	4	125	3,4	0,6
Bender	21399	17942	39341	9,8	326	-	7	333	9,1	0,8
Ismail	4217	3917	8134	2,0	78	-	3	81	2,2	1,0
În total	212543	189174	401717	84,7	3082	518	70	3670	96,5	0,9
În %	52,9	47,1	100,0	-	84,0	14,1	1,9	100,0	-	-
Numărul total	251515	222691	474206	100,0	3212	522	70	3804	100,0	0,8
Raportul, în %	53,0	47,0	100,0	-	84,4	13,7	1,8	100,0	-	-

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A I, f. 64, Tabelul A. II, f. 63.

** *Arhieriu* – nume generic pentru gradele superioare ale clerului (episcop, arhiepiscop, mitropolit).

*** Pentru orașele Chilia și Reni datele statistice lipsesc.

Datele generalizate în Tabelul 5 atestă că în cele 6 orașe (fără Chilia și Reni), sistematizate în statistica de la 1828, era înregistrat un număr total de 474206 de persoane, inclusiv: 72489 (15,3%) – în mediul urban și 401717 (84,3%) – în mediul rural. Din numărul total al populației din mediul urban 38972 (53,8%) erau de sex masculin și 33517 (46,2%) – de sex feminin. În mediul urban populația era repartizată în felul următor: 31351 (43,2%) – în orașul Chișinău, 12576 (17,4%) – în orașul Akkerman, 11798 (16,3%) – în orașul Ismail, 6780 (9,4%) – în orașul Hotin, 6327 (8,7%) – în orașul Bender și 3657 (5%) – în orașul Bălți; în mediul rural: 117534 (29,3%) – în ținutul Hotin, 114154 (28,4%) – în ținutul Orhei, 102017 (25,4%) – în ținutul Iași, 39341 (9,8%) – în ținutul Bender, 20537 (5,1%) – în ținutul Akkerman și 8134 (2%) – în ținutul Ismail.

La acel moment în Basarabia erau înregistrate 3804 fețe bisericești, inclusiv: 134 (3,5%) – în mediul urban și 3670 (96,5%) – în mediul rural. În mediul urban reprezentanții clerului era repartizați în felul următor: 77 (57,5%) – în orașul Chișinău, 20 (14,9%) – în orașul Akkerman, 12 (9%) – în orașul Ismail, 11 (8,2%) – în

orașul Bender, 7 (5,2%) – în orașul Hotin și 7 (5,2%) – în orașul Bălți; *în mediul rural*: 1494 (40,7%) – în ținutul Orhei, 999 (27,2%) – în ținutul Iași, 638 (17,4%) – în ținutul Hotin, 333 (9,1%) – în ținutul Bender, 125 (3,4%) – în ținutul Akkerman și 81 (2,2%) – în ținutul Ismail. Cea mai mare discrepanță în repartizarea clerului era în ținutul Orhei, unde populația constituia 114154 (28,4%) de persoane, iar numărul fețelor bisericesti – 1494 (40,7%) de persoane; deci, în acest ținut erau cele mai multe biserici (luând în calcul numărul de locuitori) și, respectiv, cei mai mulți preoți.

Prezintă interes dalele statistice privind persoanele decedate, nou-năsuții și cei căsătoriți anual, în medie pentru o perioadă de 10 ani, precum și datele ce vizează numărul de copii din Basarabia vaccinați împotriva variolei în penultimul an, raportate la numărul total al populației, conform statisticii din 1828 (Tab.6).

Tabelul 6

Numărul total al locuitorilor, al persoanelor decedate, al nou-născuților și al celor căsătoriți anual, în medie pentru 10 ani, și al copiilor din Basarabia vaccinați împotriva variolei, conform statisticii din 1828*

Ținuturile**	Numărul de locuitori la 1828				În medie pentru 10 ani			Copii anual nelegitim născuți	Numărul de copii vaccinați împotriva variolei în penultimul an
	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %	Numărul anual al celor decedați	Numărul anual al celor nou-născuți	Numărul anual al celor căsătoriți		
Orhei	61332	52822	114154	28,4	2968	4763	1194	9	1825
Hotin	61995	55539	117534	29,3	2706	4632	1127	62	3604
Iași	52630	49387	102017	25,4	2517	3845	914	9	2866
Akkerman	10970	9567	20537	5,1	556	866	196	-	556
Bender	21399	17942	39341	9,8	1048	1501	391	-	88
Ismail	4217	3917	8134	2,0	277	429	16	4	608
Numărul total	212543	189174	401717	100,0	10072	16036	3838	84	9547

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A. II, f. 63.

** Inclusiv orașele.

Analiza dalelor statistice din 1828, prezentate în Tabelul 6, demonstrează că numărul *persoanelor decedate*, în decurs de 10 ani, a constituit în medie 10072 de persoane, inclusiv: în ținuturile Orhei – 2968 (29,5%) de persoane, Hotin – 2706 (26,9%), Iași – 2517 (25%), Bender – 1048 (10,4%), Akkerman – 556 (5,5%) și Ismail – 277 (5,5%) de persoane; al *nou-năsuților* – 16036, inclusiv: în ținuturile Orhei – 4763 (29,7%) de persoane, Hotin – 4632 (28,9%), Iași – 3845 (24%), Bender – 1501 (9,4%), Akkerman – 866 (5,4%) și Ismail – 429 (2,7%) de persoane; al *celor căsătoriți* – 3838 de persoane, inclusiv: în ținuturile Orhei – 1194 (31,1%) de persoane, Hotin – 1127 (29,9%), Iași – 914 (23,8%), Bender – 391 (10,2%), Akkerman – 196 (5,1%) și Ismail – 16 (0,4%) persoane. Aceste date demonstrează o tendință neuniformă în evoluția numărului de decese, de nou-născuți și de persoane căsătorite în acești ani, comparativ cu numărul total al populației, deși această tendință nu este una pronunțată.

Conform aceluiași date statistice, în ținuturile Basarabiei anual se nășteau nelegitim cca 84 de copii, inclusiv: 62 (73,8%) în ținutul Hotin, câte 9 (10,7%) – în ținuturile Orhei și Iași și 4 (4,8%) – în ținutul Ismail. În penultimul an (1827) au fost vaccinați contra variolei 9547 de copii, inclusiv: 3604 (37,8%) în ținutul Hotin, 2866 (30%) – în ținutul Iași, 1825 (19,1%) – în ținutul Orhei, 608 (6,4%) – în ținutul Ismail și 88 (0,9%) în ținutul Bender.

Instituțiile imperiale dispuneau de metodologii de analiză a datelor statistice, stabilind, spre exemplu, numărul deceselor, nașterilor și al căsătoriilor, în medie pentru o perioadă de 10 ani. Datele de acest gen, adunate și sistematizate de Dicasteria duhovnicească din Chișinău, prezentate la 6 iunie 1830 guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei, sunt ilustrate în Tabelul 7.

Tabelul 7

Numărul total al clericilor în orașele și județele Basarabiei, numărul persoanelor decedate anual, al nou-născuților și al celor căsătoriți (media pentru 10 ani), conform statisticii Dicasteriei duhovnicești din Chișinău din 6 iunie 1830*

Orașele și județele	Clerul					Numărul anul al decedaților, în medie, în decurs de 10 ani	Numărul anul al nou-născuților, în medie, în decurs de 10 ani	Numărul anul al căsătoriților, în medie, în decurs de 10 ani
	Alb	Negru	Arhieriei	Numărul total	Raportul, în %			
<i>Orașele</i>								
Chișinău	69	4	-	73	49,7	799,7	723,5	176,4
Hotin	6	-	-	6	4,1	120,3	168,8	31,4
Bălți	6	-	-	6	4,1	137,2	120,1	25,2
Akkerman	18	-	-	18	12,2	234,5	338,3	82,0
Chilia	13	-	-	13	8,8	117,2	137,2	26,5
Bender	10	-	-	10	6,8	189,4	210,6	72,6
Ismail	11	-	-	11	7,5	229,9	265,4	69,9
Reni	10	-	-	10	6,8	96,6	117,2	26,8
În total	143	4	-	147	3,7	1924,8	2081,1	510,8
În %	97,3	2,7	-	100,0	-	14,9	10,6	10,7
<i>Județele</i>								
Orhei	1126	346	22	1494	39,1	2968,0	4762,7	1193,4
Hotin	582	39	17	638	16,7	2669,6	4598,7	1119,0
Iași	849	133	17	999	26,2	2516,9	3845,0	913,5
Akkerman	121	-	4	125	3,3	555,4	865,3	195,8
Bender	326	-	7	333	8,7	1047,3	1500,8	391,5
Ismail	78	-	3	81	2,1	277,0	428,6	115,5
Coloniile bulgare	143	-	4	147	3,9	986,2	1476,4	332,3
În total	3225	518	74	3817	96,3	11020,4	17477,5	4261,0
În %	84,5	13,6	1,9	100,0	-	85,1	89,4	89,3
Numărul total	3368	522	74	3964	-	12945,2	19558,6	4771,8
Raportul, în %	84,9	13,2	1,9	100,0	-	-	-	-

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1462, p. I, f. 6-7.

În afară de datele ce ne interesează – natalitatea, mortalitatea și numărul celor căsătoriți, datele Tabelului 7 conțin informații valoroase referitor la numărul clericilor din Basarabia la acel moment. La această dată în Basarabia erau înregistrați 3817 clerici, inclusiv: 3225 (84,5%) reprezentanți ai clerului alb (preoți și diaconi), 518 (13,6%) – ai clerului negru (monahal) și 74 (1,9%) – ai gradelor superioare ale clerului (episcop, arhi-episcop, mitropolit). Din numărul total de 3817 clerici, 147 (3,7%) erau repartizați în mediul urban și 3817 (96,3) – în mediul rural. Din cei 147 de reprezentanți ai clerului din mediul urban, cei mai mulți – 73 (49,7%) erau în orașul Chișinău, 18 (12,2%) – în orașul Akkerman, 13 (8,8%) – în orașul Chilia, 11 (7,5%) – în orașul Ismail, câte 10 persoane (6,8%) – în orașele Bender și Reni și câte 6 persoane (4,1%) – în orașele Hotin și Bălți. Din cei 3817 de reprezentanți ai clerului prezenți în cele 6 județe ale Basarabiei, cei mai mulți – 1494 (39,1%) erau în județul Orhei, 999 (26,2%) – în județul Iași, 638 (16,7%) – în județul Hotin, 333 (8,7%) – în județul Bender, 125 (3,3%) – în județul Akkerman și 81 (2,1%) – în județul Ismail. 147 (3,9%) de clerici erau înregistrați în coloniile bulgare (coloniști transdanubieni).

Prezintă interes rata mortalității, natalității și a celor căsătoriți, raportată în medie pentru ultimii 10 ani: au decedat cca 12945 de persoane, s-au născut cca 19559 de persoane și s-au căsătorit cca 4772 de persoane. Din acest număr, în mediul urban au decedat cca 1925 (14,9%) de persoane, s-au născut cca 2081 (10,6%) de persoane și au fost înregistrate cca 511 (10,7%) căsătorii (1022 persoane), iar în mediul rural mortalitatea înregistrează cca 11021 (85,1%) de persoane, natalitatea – cca 17478 (89,4%) de persoane și căsătoriile – cca 4261 (89,3%) de căsătorii (8522 de persoane).

Un interes deosebit prezintă analiza comparativă a diferitelor categorii sociale încadrate în diverse activități lucrative din orașele Basarabiei, raportate la numărul total al populației din mediul urban (Tab.8).

Tabelul 8

**Numărul total al populației din mediul urban,
inclusiv categoriile sociale de bază, conform statisticii din 1828***

Orașele	Numărul de locuitori		Categoriile sociale							
	Numărul total	Raportul, în %	Nobili	Mic-burghezi			Meșteșugari (breslași)	Funcționari în serviciu	Militari pentru paza internă	Raznociți neîncadrați în serviciu
				Familii	Persoane**	Burlaci				
Chișinău	31351	43,2	126	4361	17444	719	1585	402	1637	31
Hotin	6780	9,4	4	1633	5632	-	337	64	164	-
Bălți	3657	5,0	3	870	3480	-	73	60	176	12
Akkerman	12576	17,4	13	2403	9612	1762	296	51	184	43
Bender	6327	8,7	23	1410	5640	28	80	44	166	18
Ismail	11798	16,3	165	2320	9280	-	315	60	138	407
Numărul total	72489	15,3	334	12997	51988	2509	2686	681	2465	511

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A I, f. 64, Tabelul A. II, f. 63.

** Pentru a compara numărul mic-burghezilor cu numărul total de persoane din mediul urban, numărul total de familii a fost înmulțit la coeficientul 4 (membri în fiecare familie), indicator folosit de ofițerul Cartierului general A.Rozeilon-Soșalski.

Deși izvorul nu ne permite să facem o analiză comparativă în procente pentru toate categoriile sociale, fiindcă autorul nu indică explicit numărul de persoane de ambele sexe, el ne ajută totuși să înțelegem ce prezenta orașul din punct de vedere economic și social în primele decenii după anexare.

Datele Tabelului 8 atestă că în orașele Basarabiei erau înregistrate 334 de familii de nobili (sau 1336 de persoane – *coeficientul 4* și 1975 de persoane – *coeficientul 5*), inclusiv: 126 (37,7%) – în orașul regional Chișinău, 165 (49,4%) – în orașul port Ismail, 23 (6,9%) – în orașul Bender, 13 (3,9%) – în orașul Akkerman, 4 (1,2%) – în orașul Hotin și 3 (0,9%) – în orașul Bălți.

Destul de reprezentativă, pentru această perioadă, era categoria mic-burghezilor, formată în cea mai mare parte din mici producători și mici comercianți, cunoscuți sub denumirea generică de *meșceane*, care formau cea de-a treia grupare (după intelectualitate și negustori), în care era împărțită populația urbană din Rusia [15]. Mic-burghezii constituiau un grup social ierarhic inferior din cadrul populației orășenești, supus impozitului pe cap de locuitor (capitației), prestațiilor și recrutării; aveau dreptul să se angajeze în calitate de salariați, să practice meșteșugăritul și comerțul cu amănuntul.

Categoria denumită *meșceane*, – scrie cunoscutul istoric român Alexandru-Florin Platon, – (așa-zisa stare a III-a, potrivit organizării din timpul Ecaterinei a II-a) ar putea fi, la limită, identificată cu „mici burghezii”, dacă ținem neapărat să găsim o analogie cu nomenclatorul „clasic” vest-european. Aproximarea rămâne, însă, pur convențională și urmează a fi făcută cu prudență, câtă vreme criteriile de diferențiere a grupului erau altele în Rusia decât pe continent. Dacă în restul Europei toți cei ce se reuniau sub emblema micii burghezii aveau un statut identic sau asemănător și promovau, în general, aceleași ocupații, într-o cu totul altă limită se înfățișau lucrurile în Imperiul țarist, unde această stare socială era extrem de eterogenă prin proveniență. Șerbii eliberați, mici negustori, țărani liberi, cler mărunt, militari reformați, evrei convertiți etc. – toți aceștia constituiau o componentă diversă și fluctuantă, niciodată unificată prin ocupații, statut și interese comune [16].

După anexarea în 1812 a Basarabiei la Imperiul Rus, în categoria mic-burghezilor a fost inclusă toată populația orășenească înscrisă în registrele contribuabililor, din considerentul că populația nu era împărțită în clase (stări sociale), iar negustorii nu erau stratificați în ghilde (până la aplicarea la 26 septembrie 1830 a structurii de gildă) ca în Imperiul Rus. Ca rezultat, în categoria negustorilor erau incluși toți acei care aveau capitaluri bănești și se ocupau cu meșteșugăritul și comerțul [17]. Ieșirea din categoria mic-burghezilor putea avea loc doar în cazul obținerii studiilor sau încadrării în serviciul de stat, fie transferării în categoria negustorilor de gildă.

Conform acestor date, în orașele Basarabiei erau înregistrate 12997 de familii de mic-burghezi și 2509 de burlaci, sau cca 51988 de persoane (fără burlaci) (având ca coeficient 4 persoane în fiecare familie, indicator folosit de A.Rozeilon-Soșalski), inclusiv: 4361 (33,6%) de familii (17444 de persoane) – în orașul regional Chișinău, 2403 (18,5%) familii (9612 persoane) – în orașul Akkerman, 2320 (17,9%) de familii (9280 de persoane) – în orașul port Ismail, 1633 (12,6%) de familii (5632 de persoane) – în orașul Hotin, 1410 (10,8%) familii (5640 de persoane) – în orașul Bender și 870 (6,7%) familii (3480 de persoane) – în orașul Bălți, nefiind luați în calcul burlacii, care și ei puteau fi antrenați în diferite activități lucrative.

În orașele Basarabiei la 1828 erau înregistrate și 2686 de familii de meșteșugari-breslași, inclusiv: 1585 (59%) – în orașul regional Chișinău, 337 (12,5%) – în orașul Hotin, 315 (11,7%) – în orașul-port Ismail, 296 (11%) – în orașul Akkerman, 80 (3%) – în orașul Bender și 73 (2,8%) – în orașul Bălți.

Din numărul total de 681 de funcționari aflați în diferite funcții regionale și ținutale, 402 (59%) erau localizați în orașul Chișinău, 64 (9,4%) – în orașul Hotin, câte 60 (8,8%) – în orașele Bălți și Ismail, 51 (7,5%) – în orașul Akkerman și 44 (6,5%) – în orașul Bender.

Pentru paza internă în orașele Basarabiei erau încartiruiți 2465 de militari ai armatei regulate, inclusiv: 1637 (66,4%) – în orașul Chișinău, celorlalte orașe revenindu-le între 184 (7,5%) și 138 (5,6%) de militari.

În afară de militarii pentru paza internă, în Basarabia mai erau câteva batalioane de rezervă și câteva regiamente de cazaci pentru paza frontierei, care, la dispoziția comandamentului militar, după o anumită perioadă de timp erau schimbate cu altele [18].

În orașele Basarabiei erau înregistrate și 511 familii de raznocinți neîncadrați în serviciu⁴. Potrivit unui raport al guvernatorului Basarabiei pentru anul 1828, *raznocinții* constituiau persoanele aflate în serviciul statului, dar care nu au ajuns până la treapta de ober-ofițer, la fel și persoanele care, în general, nu pot fi incluse în niciuna din categoriile sociale [19].

Întrebarea privind statutul și situația raznocinților din Basarabia a fost discutată la ședința Consiliului Suprem al Basarabiei din 27 ianuarie 1826. Conform datelor recensământului fiscal din 1824 (datele pentru orașul Chișinău au fost prezentate în a doua jumătate a anului 1825), în numărul băștinașilor din Basarabia a fost înregistrat și un anumit număr de străini, raznocinți și diferite persoane ce făceau parte din alte stări sociale. În registrul pentru dări transmis la 17 aprilie 1825 Consiliului Suprem de către instituțiile locale din Basarabia se menționa că în el „...n-au fost incluși unii raznocinți și unele persoane din alte categorii sociale” [20]. Din datele recensământului putem constata că raznocinții „...care locuiesc în Basarabia n-au fost incluși în niciuna din categoriile sociale și, așa cum constată comisiile ținutale și comisia orășenească din Chișinău, ei se eschivează de la plata impozitelor, aducând ca argument meritele lor din trecut sau rangul social, cum ar fi: registratori guberniali sau funcționari de birou, privilegiu de care beneficiază fiind în retragere și ocupându-se cu gospodăria casnică” [21]. Alții spuneau că au deținut diferite funcții și au ieșit în retragere având ranguri inferioare, alții declarau că sunt de rang nobiliar, fără a prezenta însă careva documente. Consiliul Suprem al Basarabiei a decis ca persoanele care nu vor prezenta documente ce ar confirma apartenența lor la starea nobiliară sau a boiernașilor să fie supuse dărilor [22].

La 3 februarie 1826, Consiliul Suprem al Basarabiei revine din nou la problema raznocinților, confirmând de fapt decizia sa din 27 ianuarie 1826. Raznocinții erau subordonați instituțiilor polițienești orășenești și ținutale, care trebuiau să urgenteze prezentarea de către ei a actelor ce ar confirma apartenența lor la starea socială nobiliară, data limită fiind stabilită 28 martie 1826, după care aceste documente urmau să fie examinate în ședința Consiliului [23]. Însă, întrebarea așa și nu a fost rezolvată.

Pe teritoriul Basarabiei, în afară de populația creștin-ortodoxă, locuiau și reprezentanți ai altor confesiuni religioase și religii: romano-catolici, luterani, reformatori, iudaici, mahomedani etc.⁵ Datele cu privire la aceste confesiuni și religii din Basarabia, la sfârșitul anilor '20 ai secolului al XIX-lea, deși incomplete, sunt sistematizate în Tabelul 9.

⁴ *Raznocinți* – grup de populație din Imperiul Rus, din secolele XVIII-XIX, neconstituit juridic, care avea studii, se ocupa, în fond, cu munca intelectuală și nu era inclusă în niciuna din categoriile sociale existente; raznocinții nu beneficiau de dreptul de nobili personali (Ф.М. Лурье. *Российская история и культура в таблицах*. СПб., 1998, с.221). Mai detaliat despre *raznocinți*, a se vedea: Э.К. Виргшафтер. *Социальные структуры: различия в Российской империи*. Москва, 2002, passim.

⁵ Despre istoria confesiunilor romano-catolice, protestante și lipovenești din Basarabia, a se vedea detaliat: Ion Gumenai. *Comunitățile romano-catolice, protestante și lipovenești din Basarabia în secolul al XIX-lea*. Chișinău, 2016, passim.

Tabelul 9

Numărul total al populației, inclusiv creștin-ortodoxe, numărul de biserici și raportul altor confesiuni și religii față de numărul populației creștin-ortodoxe din Basarabia, conform statisticii din 1828*

Orașele și ținuturile	Numărul total de locuitori	Creștin-ortodocși (de ambele sexe)	Biserici			Alte confesiuni și religii						
			Creștin-ortodoxe	Inclusiv:		Luterani***	Reformatori****	Romano-catolici (de ambele sexe)	Mozaici (de ambele sexe)	Mahomedani	Numărul total	În raport cu creștini-ortodocșii
				din piatră	din lemn							
Orașele												
Chișinău	31351	19466	8	8	-	57	-	419	10622	-	11098	57,0
Hotin	6780	2100	2	1	1	-	-	569	4141	-	4710	224,3
Bălți	3657	2024	1	1	-	-	-	70	1618	1	1689	83,4
Akkerman	12576	11196	4	4	-	5	-	75	694	-	774	6,9
Bender	6327	4550	1	1	-	-	-	13	1155	-	1168	25,7
Ismail	11798	10014	2	2	-	15	-	97	536	4	648	6,5
Reni	-****	2613	2	1	1	-	-	-	69	-	69	2,6
Chilia	-****	3211	2	2	-	-	-	4	254	-	258	8,0
În total	72489	55174	22	20	2	77	-	1247	19089	5	20418	37,0
În %	15,3	12,5	2,6	26,7	0,3	0,4	-	6,1	93,5	-	100,0	-
Ținuturile												
Orhei	114154	112900	275	4	271	-	-	-	555	-	555	0,5
Hotin	117534	110230	186	5	181	-	-	484	6809	-	7293	6,6
Iași	102017	97308	224	20	204	-	1	103	4107	-	4211	4,3
Akkerman	20537	19174	35	14	21	-	-	-	-	-	-	-
Bender	39341	38868	76	9	67	-	-	15	369	-	384	1,0
Ismail	8134	7903	19	3	16	-	-	-	-	-	-	-
În total	401717	386383	815	55	760	-	1	602	11840	-	12443	3,2
În %	84,7	87,5	97,4	73,3	99,7	-	0,01	4,3	95,2	-	100,0	-
Numărul total	474206	441557	837	75	762	77	1	1849	30929	5	32861	100,0
Raportul, în %	100,0	100,0	100,0	9,0	91,0	0,2	0,003	5,6	94,1	0,02	100,0	-

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A. II, f. 63; Tabelul G, f. 66.

** În afară de armeni.

*** Luteranii, reformatorii și catolicii care locuiau în coloniile germane și elvețiene, împreună cu preoții, precum și coloniștii transdanubieni de credință creștin-ortodoxă, împreună cu preoții, n-au fost incluși în datele tabelului din cauza neprezentării informațiilor cerute.

**** Izvorul nu indică numărul total al populației.

Datele Tabelului 9 atestă că din numărul total de 72489 de locuitori ce locuiau în orașe, 55174 (76,1%) de locuitori erau de credință creștin-ortodoxă, inclusiv: 19466 (62,1% din numărul total al populației din Chișinău) – în orașul Chișinău, 11196 (89%) – în orașul Akkerman, 10014 (84,9%) – în orașul Ismail, 2100 (31%) – în orașul Hotin, 4550 (71,9%) – în orașul Bender, 2024 (55,3%) – în orașul Bălți, 3211 – în Chilia și 2613 – în Reni. Respectiv, din numărul total de 401717 locuitori din diferite ținuturi ale Basarabiei, 386383 (96,2%) de locuitori erau creștini-ortodocși, inclusiv: 112900 (98,9%) – în ținutul Orhei, 110230 (93,8%) – în ținutul Hotin, 97308 (95,4%) – în ținutul Iași, 38868 (98,8%) – în ținutul Bender, 19174 (93,4%) – în ținutul Akkerman și 7903 (97,2%) – în ținutul Ismail.

Credincioșilor de rit creștin-ortodox le reveneau 837 de biserici (75 din piatră și 762 din lemn), inclusiv: celor din mediul urban – 22 (2,6%) de biserici (20 din piatră și 2 din lemn) și 815 (97,4%) biserici (55 din

piatră și 760 din lemn) – celor din mediul rural. Raportat la numărul total al populației creștin-ortodoxe, cele mai multe biserici erau înregistrate în ținuturile Orhei, Ismail și Iași.

Celelalte confesiuni și reprezentanți ai altor religii – luterani, reformatori, romano-catolici, mozaici, mahomedani etc. – constituiau un număr de 20418 (37%) persoane în mediul urban și 12443 (3,2%) de persoane în mediul rural, ceea ce atestă caracterul divers etnic, confesional și cosmopolit al orașelor basarabene. În mediul urban, comunitățile religioase, raportate la numărul total al populației creștin-ortodoxe, erau repartizate în felul următor: 11098 (54,4%) de persoane reveneau orașului Chișinău, dintre care 10622 (95,7%) erau evrei, 4710 (23,1%) – orașului Hotin, dintre care 4141 (87,9%) erau evrei, 1689 (8,3%) – orașului Bălți, dintre care 1618 (95,8%) erau evrei, 1168 (5,7%) – orașului Bender; dintre care 1155 (98,9%) erau evrei, 774 (3,8%) – orașului Akkerman, dintre care 694 (89,7%) erau evrei, 648 (3,2%) – orașului Ismail, dintre care 536 (82,7%) erau evrei. În celelalte orașe – Chilia și Reni – confesiunile și reprezentanții altor religii formau un număr neînsemnat.

Dintre ținuturile Basarabiei, cel mai mare număr de reprezentanți ai altor confesiuni religioase erau înregistrate în ținuturile Hotin – 7293 (58,6%) de persoane, dintre care 6809 (93,4%) erau mozaici (evrei) și Iași – 4211 (33,8%) persoane, dintre care 4107 (97,5%) la fel erau evrei.

În plus, în Basarabia funcționau și 10 biserici ce aparțineau altor confesiuni religioase, inclusiv: 5 biserici armenesti (de la care nu parvenise, la momentul perfectării statisticii, informații de la arhiepiscopul armenilor din Basarabia) și 5 biserici ce aparțineau romano-catolicilor, inclusiv: o biserică cu un preot și 419 enoriași de ambele sexe în orașul Chișinău; o biserică cu un preot și 97 de enoriași în Ismail; o capelă cu un preot și 70 de enoriași în orașul Bălți; o biserică cu un preot și 569 de enoriași în orașul Hotin și o capelă cu 484 de enoriași în ținutul Hotin. Preoțimea romano-catolică făcea parte din ordinul Catedralei Metropolitane și se subordona Eparhiei din Kamenet-Podolsk [24].

Alături de comunitățile religioase nominalizate *supra*, izvoarele de arhivă atestă în Basarabia și diferite confesiuni ale rascolnicilor, venite pe parcursul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea din diferite gubernii ale Imperiului Rus. Rascolnicii se împărțeau în următoarele trei secte: a) *credincioșii de rit vechi*⁶ (*staroverî* sau *lipoveni*) care acceptau preoțimea; b) *credincioșii de rit vechi (staroverî sau lipoveni) care nu acceptau preoțimea*⁷; c) *duhoborii* sau *molocanii* [25].

Adepții sectei religioase de rit vechi (*раскольники / старообрядцы*) s-au format în Rusia în urma reformei religioase îndeplinite, în 1653, de patriarhul Nikon (numele laic Nichita Minov). Acești credincioși și-au creat propria organizație bisericească, ceea ce a provocat schisma bisericii ruse, care ia forma unei mari mișcări ce a cuprins categorii largi ale populației. Mișcarea capătă și un caracter social. Urmându-i pe propovăduitorii schismei, oamenii părăseau satele și orașele, plecau la periferiile Imperiului, întemeind comunități ale credincioșilor de rit vechi [26].

Termenul *credincioșii de rit vechi* apare abia în secolul al XVIII-lea și capătă o răspândire mai largă doar în secolul al XIX-lea. În trecut, *adeptul sectei religioase de rit vechi (starover)* erau numit „kalagur” (*калагур*) sau „kalugher” (*калугер*) – de la cuvântul „kalgan” (*калган*) – balie mare din lemn, în care credincioșii de rit vechi se spălau, pentru a nu merge la băile comune, sau „ceașecnic” (*чашечник*) – de la obiceiul de a mânca din farfurie personală, sau „kerjak” (*кержак*) – de la denumirea râului Kerjenu, sau „lipovean” (*липован*) – de la dragostea față de obiectele din tei (*липа*), sau „cațar” (*кацар*) – de la obiceiul de a purta barbă, din limba română – „ca țapul”.

În Basarabia (Bugeac), credincioșii de rit vechi au început să se așeze la începutul secolului al XIX-lea, când aceste teritorii se aflau încă sub dominația otomană. După anexarea în 1812 a teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus, credincioșii de rit vechi nu doar că n-au plecat de pe aceste teritorii, dau au continuat să vină din guberniile interne ruse. Aici, fiind mai departe de instituțiile imperiale, aflându-se într-o siguranță mai mare și fiind sub protecția funcționarilor locali, credincioșii de rit vechi puteau să-și exercite mai liber cultul [27].

Un factor important, după cum considera episcopul din Dunărea de Jos Melhisedec, care a favorizat strămutarea credincioșilor de rit vechi în Țările Române, iar ulterior și în Basarabia, a fost faptul că guvernul, „recunoscând ierarhia austriacă a credincioșilor de rit vechi din țară, le-a permis acestora să se declare națiune și confesiune religioasă aparte, față de națiunea titulară din țară și să se organizeze separat, ca element străin

⁶ Despre credincioșii de rit vechi din Basarabia a se vedea mai detaliat: A.C. Аксаков. *Записка о бессарабских раскольниках*. În: *Русский архив*, 1888, т. III, кн. 11, с. 128-139.

⁷ Izvoarele îi atestă pe credincioșii de rit vechi (*staroverî* sau *lipoveni*) care nu acceptau preoțimea cu termenul rus de *раскол часовенный* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 46 verso).

țării, similar evreilor, care locuiesc pe aceste teritorii doar de dragul intereselor proprii, neavând, între timp, nicio tangență morală cu țara" [28].

Credincioșii de rit vechi se eschivau de la biserica greco-rusienească, prin intermediu reeditării cărților vechi bisericești, dar aveau preoții lor, hirotoniți de arhiepiscopul eparhial (izvorul nu indică cui se subordonau – V.T.), dar și dascăli proprii [29].

Credincioșii de rit vechi (lipovenii) care nu acceptau preoțimea erau o așchiere din cadrul staroverilor; eschivarea lor de la ortodoxism constă în faptul că nu acceptau preoțimea, dar se închinau icoanelor. Acești credincioși de rit vechi aveau case de rugăciuni și persoane numite *statutari* (уставицки), care înlocuiau preoții în timpul exercitării ritualului religios [30].

*Duhoborii sau molocanii*⁸ se numeau pe sine creștini ce cred în spirite; se mărturiseau duhului/spiritului; aceștia nu-și fac cruce cu degetele, nu au biserici și case de rugăciuni. Molocanii considerau că Biblia este singura justificare a credinței; Sfânta Treime nu există, iar cele trei ipostaze sunt diferite numiri ale lui Dumnezeu; preoțimea a existat numai în Vechiul Testament; botezul cel „adevărat” este învățarea Sfintei Scripturi: afundarea în apă sau stropirea este o simplă ceremonie; adevărata „împărtășanie” cu trupul și sângele Domnului este tot studierea Bibliei; nu admiteau jurământul și serviciul militar; respingeau cinstirea sfinților și a crucii, considerându-le înșelăciuni [31].

Statistica de la 1828 ne permite să facem o analiză comparativă a numărului rascolnicilor din Basarabia, comparativ cu numărul creștin-ortodocșilor și numărul total al populației (Tab.10).

Tabelul 10

Numărul total al populației, inclusiv creștin-ortodoxe, și al altor confesiuni (secte ale rascolnicilor) din Basarabia, conform statisticii din 1828*

Orașele și ținuturile	Numărul total de locuitori	Raportul, în %	Inclusiv:		Sectele rascolnicilor					În raport cu creștinii ortodocși	În raport cu numărul total al populației	
			Creștin ortodoxă (de ambele sexe)	Raportul, în %	Lipoveni ce acceptau preoțimea	Lipoveni ce nu acceptau preoțimea	Duhoborii sau molocanii	Numărul total	Raportul, în %			
Orașele												
Chișinău	31351	43,2	19466	35,3	55	916	23	994	28,6	5,1	3,2	
Hotin	6780	9,4	2100	3,8	-	-	-	-	-	-	-	
Bălți	3657	5,0	2024	3,7	24	-	-	24	0,7	1,2	0,7	
Akkerman	12576	17,4	11196	20,3	-	-	114	114	3,3	1,0	0,9	
Bender	6327	8,7	4550	8,2	-	547	148	695	20,0	15,3	11,0	
Ismail	11798	16,3	10014	18,1	1277	61	-	1338	38,5	13,4	11,3	
Reni	-**	-	2613	4,7	-	-	-	-	-	-	-	
Chilia	-**	-	3211	5,8	313	-	-	313	9,0	9,7	-***	
În total	72489	13,3	55174	12,5	1669	1524	285	3478	58,2	6,3	4,8	
În %	15,3	-	12,5	-	48,0	43,8	8,2	100,0	-	-	-	

⁸ *Molocan* – sectă religioasă care s-a constituit la sfârșitul secolului al XVIII-lea în gubernia Tambov. Fondatorul sectei – țăranul Semion Uklein. Către sfârșitul vieții Uklein avea peste 5000 de adepți în guberniile Tambov, Harkov, Ekaterinoslav, Orlovsk și Simbirsk. Denumirea de molocani a fost dată acestei grupări religioase încă în 1765 de către consistoriul din Tambov, datorită faptului că membrii sectei foloseau în mâncare, în timpul postului, laptele (молоко). Reprezentanții acestui curent religios își spuneau creștini duhovnicești, iar denumirea de molocani o explicau prin faptul că învățătura propovăduită de ei conține „словесное молоко – laptele verbal”, despre care se vorbește în Sfânta Scriptură. Molocanii criticau biserica oficială, dogmele și tradițiile religioase, aduceau onoruri monarhului și reprezentanților puterii (Ф.М. Лурье. *Российская история и культура в таблицах*. СПб., 1998, с.211).

În anul 1805 molocanii au primit dreptul de liberă exercitare a cultului religios, iar în anul 1821 li s-au repartizat 30 de mii desetine de pământ între coloniile menoniților și nogailor. Ulterior, în anii '30 ai secolului al XIX-lea, în sânul molocanilor a apărut o serie de disensiuni care au dus, în cele din urmă, la formarea a patru curente principale: adepții lui Uklein, confesiunea „comunilor”, „săritorilor” și a „credincioșilor evangheliști”.

Molocanii pătrund în Principatele Române, inclusiv în Basarabia, la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, venind, în fond, din guberniile Moscova, Tambov, Reazani, Tula, Ekaterinoslav și Herson. În anii '20 ai sec. al XIX-lea molocanii erau înregistrați în orașele Bender, Chișinău, Akkerman etc. și în unele localități rurale ale Basarabiei. Ideile religioase propovădite de molocani n-au întâlnit sprijin din partea populației locale, nu doar din cauza dificultăților de limbă, greu de depășit, dar și din cauza politicii Administrației regionale din Basarabia față de această sectă religioasă. Încercările de a mări numărul molocanilor se făceau, de regulă, în baza sporului natural și de pe seama convertirii la această credință a persoanelor din interiorul comunităților ruse (Ion Gumenăi. *Molocanii din Basarabia. Originile și componența etnică*. În: Archiva Moldaviae. Anul I, Iași, 2009, p.46-53).

Tinuturile												
Orhei	114154	28,4	112900	29,2	225	-	5	230	9,2	0,2	0,2	
Hotin	117534	29,3	110230	28,5	42	-	-	42	1,7	0,04	0,04	
Iași	102017	25,4	97308	25,2	615	-	-	615	24,6	0,6	0,6	
Akkerman	20537	5,1	19174	5,0	1371	-	-	1371	54,8	7,2	6,7	
Bender	39341	9,8	38868	10,1	4	8	-	12	0,5	0,03	0,03	
Ismail	8134	2,0	7903	2,0	231	-	-	231	9,2	2,9	2,8	
În total	401717	84,7	386383	87,5	2488	8	5	2501	41,8	0,6	0,6	
În %	84,7	-	87,5	-	99,5	0,3	0,2	100,0	-	-	-	
Numărul total****	474206	100,0	441557	100,0	4157	1532	290	5979	100,0	0,7	1,3	
Raportul, în %	100,0	-	100,0	-	69,5	25,6	4,9	100,0	-	-	-	

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 47-48; Tabelul A. II, f. 63; Tabelul G, f. 66.

** Izvorul nu indică numărul total al populației.

*** Din lipsa de date, nu putem raporta la numărul total al populației.

**** În numărul total ce aparțin altor confesiuni izvorul indică 5974 de persoane.

Autorii statisticii din 1828 confirmă că în Basarabia erau înregistrate 5974 (corect – 5979) de rascolnici de ambele sexe, care se ocupau, de regulă, cu agricultura, cărăușia și negoțul, nu răspândesc în rândurile poporului simplu viziunile lor religioase, din care considerent nu au o influență negativă asupra populației creștin-ortodoxe [32].

Datele Tabelului 10 confirmă că rascolnicii din Basarabia se împărțeau în 3 categorii: *credincioșii de rit vechi (staroveri, lipoveni) care acceptau preoțimea* – 4157 de persoane, inclusiv: 1669 (40,1%) de persoane localizate în mediul urban (1277 (76,5%) – în orașul Ismail, 313 (18,8%) – în orașul Chilia, 55 (3,3%) – în orașul Chișinău și 20 (1,2%) – în orașul Bălți) și 2488 (59,9%) de persoane localizate în mediul rural (1371 (55,1%) – în ținutul Akkerman, 615 (24,7%) – în ținutul Iași, 231 (9,3%) – în ținutul Ismail, 225 (9%) – în ținutul Orhei, 42 (1,7%) – în ținutul Hotin și 4 (0,2%) persoane în ținutul Bender); *credincioșii de rit vechi (staroveri, lipoveni) care nu acceptau preoțimea (раскол часовенный)* – 1532 de persoane, inclusiv: 1524 (99,5%) de persoane localizate în mediul urban (916 (60,1%) – în orașul Chișinău, 547 (35,9%) – în orașul Bender și 61 (4%) – în orașul Ismail) și doar 8 persoane (0,5%) erau localizate în mediul rural (în ținutul Bender) și *duhoborii sau molocanii* – 290 de persoane, inclusiv: 285 (98,3%) de persoane localizate în mediul urban (148 (51%) – în orașul Bender, 114 (39,3%) – în orașul Akkerman și 23 (7,9%) – în orașul Chișinău) și doar 5 (1,7%) persoane erau localizate în mediul rural (în ținutul Orhei).

În diferite orașe și ținuturi, rascolnicii erau repartizați în felul următor: din numărul total de 5979 de persoane, 3478 (58,2%) erau localizate în diferite orașe ale Basarabiei (1338 (38,5%) – în orașul Ismail, 994 (28,6%) – în orașul Chișinău, 695 (20%) – în orașul Bender, 313 (9%) – în orașul Chilia, 114 (3,3%) – în orașul Akkerman și 24 (0,7%) – în orașul Bălți) și 2501 (41,8) persoane – în diferite ținuturi (1371 (54,8%) – în ținutul Akkerman, 615 (24,6%) – în ținutul Iași, câte 231-230 (câte 9,2%) în ținuturile Ismail și Orhei, 42 (1,7%) – în ținutul Hotin și 12 (0,5%) persoane – în ținutul Bender).

Destul de semnificativă este raportarea rascolnicilor față de confesiunea creștin-ortodoxă și numărul total al populației, raport care pentru unele orașe și ținuturi este unul nesemnificativ, iar pentru altele destul de concludent. Comparativ cu numărul populației creștin-ortodoxe, *rascolnicii* erau repartizați în felul următor: în orașul Bender 15,3% și în orașul Ismail 13,4%, în celălalte orașe aceștia erau într-un număr mult mai redus (în Chilia – 9,7%, în Chișinău – 5,1%, în Bălți – 1,2% și în Akkerman – 1%); în mediul rural: în ținutul Akkerman 7,2% și în ținutul Ismail 2,9% din numărul total, în celălalte ținuturi – într-un număr mult mai redus (în Iași 0,6% și în Orhei 0,2%, iar în ținuturile Hotin și Bender doar 0,04% și 0,03%). Raportat la numărul total al populației, rascolnicii păstrau cam aceeași situație, dar în proporții puțin mai mici.

Autorii statisticii de la 1828 atestă că aceste confesiuni religioase, în special romano-catolicii și armenii (deși nu dispunem de date), se ocupau: *primii* cu agricultura și creșterea animalelor, *ultimii* – cu comercializarea în prăvălii a diferitelor mărfuri aduse din guberniile interne ruse [33].

În Basarabia erau înregistrați și un număr neînsemnat de meșteșugari și țărani de stat, care se ocupau în exclusivitate cu diferite activități meșteșugărești (Tab.11).

Tabelul 11

Numărul locuitorilor de ambele sexe și raportul meșteșugarilor față de numărul total al populației din Basarabia, conform statisticii din 1828*

Orașele și ținuturile	Numărul total de locuitori	Raportul, în %	Numărul de meșteșugari					Valoarea capitalului (în rub.)			
			Breslași	Meșteșugari liberi	Tărani de stat** (meșteșugari)	Numărul total	Raportul, în %	Valoarea totală a capitalului	Venitul general obținut	Venitul meșteșugarilor liberi	Valoarea materiei prime folosite
Orașele											
Chișinău	31351	43,2	693	300	-	993	48,4	80000	70000	35000	46000
Hotin	6780	9,4	337	-	-	337	16,4	16850	5050	-	24760
Bălți	3657	5,0	56	17	-	73	3,6	2350	4140	2975	6403
Akkerman	12576	17,4	296	-	-	296	14,4	29680	36804	-	13573
Bender	6327	8,7	88	-	-	88	4,3	3090	5450	-	4970
Ismail	11798	16,3	200	-	-	200	9,8	23200	50000	11000	15000
Reni	-	-	-	40	-	40	2,0	-	-	-	4000
Chilia	-	-	23	-	-	23	1,1	1530	3450	-	4700
În total	72489	15,3	1693	357	-	2050	65,7	156700	220374	48975	119406
În %	100,0	-	82,6	17,4	-	100,0	-	100,0	100,0	35,3	76,7
Ținuturile											
Orhei	114154	28,4	-	595	-	595	55,6	-	-	56789	19753
Hotin	117534	29,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Iași	102017	25,4	-	300	175	475	44,4	-	-	32870	16500
Akkerman	20537	5,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bender	39341	9,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ismail	8134	2,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
În total	401717	84,7	-	895	175	1070	34,3	-	-	89659	36253
În %	100,0	-	-	83,6	16,4	100,0	-	-	-	64,7	23,3
Numărul total	474206	100,0	1693	1252	175	3120	-	156700	220374	138634	155659
Raportul, în %	100,0	-	54,3	40,1	5,6	100,0	-	-	-	-	-

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A. II, f. 63; Tabelul I, f. 61.

** *Tăran de stat* – pătură de jos a populației (tărănimea) care locuia pe pământurile ce aparțineau statului și plătea prestații statului (Ibidem, f. 14).

Datele Tabelului 11 atestă că din numărul total de 3120 de meșteșugari, 2050 (65,7%) erau concentrați în orașe (993 (48,4%) – în orașul Chișinău, 337 (16,4%) – în orașul Hotin, 296 (14,4%) – în orașul Akkerman, 200 (9,8%) – în orașul Ismail, 88 (4,3%) – în orașul Bender, 73 (3,6%) – în orașul Bălți, 40 (0,2%) – în orașul Reni și 23 (1,1%) – în orașul Chilia) și 1070 (34,3%) – în diferite ținuturi ale Basarabiei (595 (55,6%) – în ținutul Orhei și 475 (44,4%) – în ținutul Iași).

Datele Tabelului confirmă că suma totală a capitalului constituia doar 156700 ruble și era concentrată, în fond, în mediul urban: 80000 (51,1%) rub. în orașul Chișinău, 29680 (18,9%) – în orașul Akkerman, 23200 (14,8%) – în orașul Ismail, 16850 (10,8%) – în orașul Hotin, 3090 (2%) – în orașul Bender, 2350 (1,5%) și 1530 (1%) – în orașul Chilia.

Venitul general obținut a constituit suma de 220374 ruble și a fost unul pozitiv doar pentru orașele Bălți (+1790 rub.), Akkerman (+7124 rub.), Bender (+2360 rub.), Ismail (+26800 rub.) și Chilia (+1620 rub.). Pentru orașele Chișinău și Bălți balanța veniturii obținut a fost negativă: -10000 rub. și, respectiv, -11800 ruble.

Venitul meșteșugarilor liberi încadrați în diferite activități lucrative a constituit doar suma de 138634 ruble: 48975 (35,3%) ruble fiind concentrate în orașe, aducând un venit real celor încadrați în diferite activități din orașele Chișinău (35000 rub.), Ismail (1100 rub.) și Bălți (2975 rub.), și 89659 (64,7%) ruble în mediul rural – ținutului Hotin revenindu-i 56789 rub., iar ținutului Iași – 32870 ruble asigurate.

Valoarea materiei prime folosite a constituit suma de 155659 ruble, inclusiv: 119406 ruble (767%) revenind meșteșugarilor din mediul urban și 36253 ruble (23,3%) – celor cei din mediul rural.

Izvorul constată că „lucrul manual și meșteșugurile din Basarabia n-au atins o asemenea perfecțiune și reputație, ca cele din guberniile interne ruse. Breslele locale și meseriașii liberi se ocupă în fond cu croitoria, confecționarea genților, încălțămintei, mobilei. Mulți se ocupă cu prelucrarea pieilor de oi, confecționarea cojoacelor simple și a îmbrăcămintei de iarnă pentru oamenii simpli. Toate aceste mărfuri nu se comercializează mai departe de locurile unde se produc, iar veniturile obținute abia de ajuns pentru satisfacerea necesităților familiale și plata impozitelor, la care ei sunt supuși în egală măsură ca ceilalți locuitori. Fierarii sau lemnarii aproape că nu dispun de capitaluri și puțini dintre ei locuiesc în case proprii. Ei își practică meseriile doar atâta timp cât locuitorii se adresează cu lucrurile lor pentru a le repara sau a le confecționa. În asemenea situație se află și mulți cizmari, croitori, în special pietrarii, care la fel nu dispun de capital și muncesc doar atunci când sunt angajați” [34]. Însă, în pofida faptului că locuitorii Basarabiei nu manifestă interes pentru activitățile meșteșugărești, „...soțiile țăranilor se ocupă cu torsul firelor din in, cânepă și lână de oi, din care țese pentru necesitățile casnice pânză și postav țărănesc, folosit pentru confecționarea îmbrăcămintei personale” [35].

Țarismul a avut o atitudine vădit discriminatorie față de dezvoltarea diferitelor ramuri economice din Basarabia. Promovând o politică protecționistă și temându-se de orice concurență ce putea parveni din Basarabia (probabil, mai mult din lipsă de informații despre situația economică din provincie, despre care E.F. Kankrin, ministrul de Finanțe al Rusiei, a scris nu o singură dată), țarismul nu susținea din start acele puține ramuri industriale ce deja existau sau care se aflau în proces de constituire în Basarabia. Drept dovadă a faptului că autoritățile imperiale nu erau cointeresate în susținerea dezvoltării industriale în Basarabia, din frica de concurență, servește următorul caz. Când grecul A.Dimitrio din Chișinău, care intenționa să deschidă prima fabrică pentru confecționarea țesăturilor din bumbac și mătase, s-a adresat Departamentului manufacturilor și comerțului exterior al Rusiei solicitând privilegii și înlesniri de care beneficiază fabricanții ruși, potrivit manifestului din 1 iulie 1812, autoritățile din Sankt Petersburg i-au refuzat sub pretextul că „...confecționarea diferitelor țesături după modelul turcesc nu prezintă nimic nou, deoarece acestea demult se confecționează de fabricanții ruși, iar modul de fabricare propus de grecul A.Dimitrio nu prezintă nimic original” [36]. Rezultatul acestei politici promovate de țarism în Basarabia a fost evident: industria manufacturieră și de fabrică aproape lipsea, iar pătura comercial-industrială era destul de slabă. Nu întâmplător, după un șir de investigații efectuate în provincie, unul dintre funcționarii Ministerului de Finanțe raporta, în 1832, organelor centrale că „în Basarabia industria manufacturieră până în prezent n-a obținut niciun succes; de aceea fabricantul rus va găsi în Basarabia un teren larg de realizare a mărfurilor” [37]. Aceeași constatare o putem face și referitor la alte ramuri economice din Basarabia. Ca rezultat, Basarabia se transformă într-o colonie: piață sigură de desfacere a mărfurilor industriale și de manufactură ruse și o bază de materii prime ieftene pentru tânăra industrie rusă. Aceasta, la rândul său, a influențat direct procesul de formare a burgheziei comercial-industriale naționale.

Datele privind industria de fabrică din Basarabia, numărul muncitorilor salariați angajați la aceste întreprinderi din mediul urban și rural, valoarea materiei prime utilizate, valoarea mărfurilor fabricate, venitul obținut și exportul acestor mărfuri în guberniile ruse și din aceste gubernii în regiune sunt sistematizate în Tabelul 12.

Tabelul 12

Potențialul uman și industrial al Basarabiei, conform statisticii din 1828*

Orașele și ținuturile	Numărul total de locuitori	Numărul întreprinderilor, salariaților și valoarea producției									
		Întreprinderi private	Numărul întreprinzătorilor	Numărul salariaților	Inclusiv:		În ruble asignate				
					Orașeni	Persoane libere	Salariul lunar pentru fiecare persoană	Valoarea materiei prime anual folosite	Valoarea mărfurilor fabricate	Valoarea mărfurilor exportate în Rusia	Valoarea mărfurilor importate din Rusia
Orașele Chișinău	31351	63	57	595	450	145	27	78473	189712	5000	710006
Hotin	6780	5	5	13	13	-	10-15	6800	13560	-	20000
Bălți	3657	2	2	4	4	-	8	3800	5000	-	13500
Akkerman	12576	3	3	51	51	-	20	72540	83900	80000	67300
Bender	6327	3	3	9	9	-	10	2400	4700	-	17000

Ismail	11798	8	8	50	50	-	10	8590	18795	-	92000
Reni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17390
Chilia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8000
În total	72489	84	78	722	577	145	-	172603	315667	85000	945196
În %	15,3	55,6	60,0	72,7	100,0	34,9	-	48,7	52,8	70,8	87,1
<i>Tinuturile</i>											
Orhei	114154	58	43	235	-	235	15-20	173850	257769	35100	68000
Hotin	117534	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56000
Iași	102017	9	9	36	-	36	12	8000	24000	-	6800
Akkerman	20537	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bender	39341	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9480
Ismail	8134	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
În total	401717	67	52	271	-	271	-	181850	281769	35100	140280
În %	84,7	44,4	40,0	27,3	-	65,1	-	51,3	47,2	29,2	12,9
Numărul total	474206	151	130	993	577	416	-	354453	597436	120100	1085476

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A. II, f. 63; Tabelul J, f. 62.

Datele sistematizate în Tabelul 12 atestă că în Basarabia erau înregistrate 151 de întreprinderi industriale: 84 (55,6%) – în mediul urban și 67 (44,4%) – în mediul rural, la care erau angajați 722 (72,7%) de muncitori salariați în mediul urban și 271 (27,3%) – în mediul rural. Dintre cei 130 de întreprinzători, proprietari ai acestor întreprinderi, 78 (60%) activau în mediul urban și 52 (40%) – în mediul rural.

Însă, din cele 84 de fabrici ce erau înregistrate în orașele Basarabiei doar 3 era fabrici propriu-zise: 2 în orașul Chișinău și una în ținutul Orhei. Una din fabrici aparținea paharnicului Ioan Galano, la care erau angajați până la 158 de muncitori salariați de ambele sexe. Aceștia erau salarizați diferențiat: cu 1000 rub. (2 persoane), cu 500 rub. (2 persoane), cu 450 rub. (7 persoane), cu 420 rub. (o persoană), cu 400 rub. (44 de persoane), cu 200 rub. (2 persoane), cu 160 rub. (8 persoane), cu 150 rub. (5 persoane), cu 144 rub. (29 de persoane), cu 140 rub. (8 persoane), cu 100 rub. (30 de persoane), cu 85 rub. (3 persoane), cu 60 rub. (12 persoane). Valoarea totală a salariului constituia 35771 rub. asigurate [38]. La această fabrică erau prelucrate până la 360 de puduri de materie primă: 10 puduri de mătase și 350 puduri de bumbac. Vopselele și alt material necesar fabricantul le procura din Turcia, Austria, iar altă parte – de pe loc, în valoare de 38344 rub., din care erau produse mărfuri, în special textile, în valoare de 110500 rub. asigurate, unele fiind comercializate în regiune, iar altele exportate în guberniile ucrainene și ruse [39].

O altă fabrică aparținea supusului-turc Dumitru Gheorghiu, la care lucrau anual până la 18 muncitori salariați, remunerați cu câte 250 rub. anual. Astfel, pentru remunerarea forței de muncă proprietarul investea anual 4500 ruble. Pentru producerea textilelor, la fabrică erau folosite 178 puduri de materie primă: 170 puduri de țesături și 8 puduri de mătase, pentru procurarea cărora se cheltuiau 20400 rub., și vopsele în valoare de 1500 rub. Materia primă și vopselele fabricantul le cumpăra din Chișinău, unde își comercializa anual marfa, pentru care plătea suma de 27900 rub. asigurate [40].

Cea de-a treia fabrică aparținea supușilor turci Marchiz Popovici, Dumitru Mihailovici și Achim Popovici, la care erau angajați anual cca 20 de muncitori salariați, anual remunerați cu câte 250 rub.; anual proprietarul investea pentru remunerarea forței de muncă 5000 de ruble. Muncitorii se ocupau, de regulă, cu imprimarea culorilor pe pânzele de in și batist aduse din Austria și Rusia, în valoare de 40000 rub., din care erau confecționate basmale pentru femei în stil turcesc, numite *testemele*, și diferite pânze pentru confecționarea îmbrăcăminte pentru femei. Pentru imprimarea culorilor fabricantul procura vopselele din Turcia și Austria în valoare de 20000 rub. și producea mărfuri în valoare de 94587 rub., pe care le comercializa în provincie, iar o mică parte, în valoare de 8000 rub., o exporta în guberniile limitrofe [41].

Celelalte întreprinderi (de tip *uzină*) se ocupau cu extragerea cerii din faguri, cu confecționarea lumânărilor, fabricarea seului și săpunului, confecționarea cărămizilor etc., întreprinderi care nu existau pretutindeni și nu funcționau permanent; unele din ele dispăreau, altele apăreau, reieșind din interesul și venitul întreprinzătorului. Cele mai însemnate întreprinderi erau cele de topire a seului din ținuturile Orhei (7 întreprinderi ce produceau 19000 puduri de seu și prelucrau 6500 puduri de piei de oi și bovine, în valoare de 185000 rub.) și Akkerman (3 întreprinderi ce produceau 10120 puduri de seu și prelucrau 3100 puduri de piei, în valoare de 80000 rub.). Vitele cornute folosite pentru prepararea seului erau procurate din diferite ținuturi ale Basarabiei,

iar seul și pieile erau exportate pentru a fi comercializate în orașele-porturi Odesa, Ismail și în Imperiul Austriac [42].

Deosebirea esențială dintre întreprinderile din Basarabia numite *fabrică* și *uzină*, cum menționau autorii raportului din 1828, consta în calitatea și tipologia producției: *în primele* se confecționau și se vopseau diferite tipuri de pânză, iar în cele *din urmă* se producea seu, ceară, săpun, bere, se confecționa cărămidă etc. [43]. Autorii raportului explicau că obstacolul principal în îmbunătățirea industriei de fabrică din Basarabia constă în lipsa persoanelor care ar poseda cunoștințe în acest domeniu, deoarece „...populația autohtonă nu se antrenează în aceste ramuri industriale, din care cauză meșterii sunt aduși de peste hotare. Aceștia însă se află aici temporar, cer salarii exagerat de mari și de cele mai multe ori se întorc în țara lor, în Austria” [44].

Raportat la numărul total al populației, numărul salariaților este destul de mic, constituind în mediul urban doar 772 (1%) de persoane și în cel rural 271 (0,01%) de persoane, sau pe întreaga Basarabie 993 (0,2%) de persoane, ceea ce atestă caracterul agrar al provinciei în sistemul economic al Imperiului Rus. Ceva mai mare era numărul salariaților în centrul regional Chișinău, unde numărul salariaților constituia 595 (1,9%) de persoane din numărul total al populației din acest oraș.

Caracterul agrar al Basarabiei în sistemul economic al imperiului, transformă regiunea, pe parcursul anilor, într-o piață avantajoasă de realizare a mărfurilor de manufactură și fabrică rusești. Conform datelor sistematizate în Tabelul 12, din Basarabia au fost exportate în guberniile interne ruse mărfuri de fabrică în valoare de doar 12010 rub., iar din aceste gubernii au fost importate în Basarabia mărfuri în valoare de 1085476 rub. asignate.

Preponderența vădită a importului mărfurilor industriale din guberniile interne ruse a fost determinată de un șir de factori. După adoptarea tarifului vamal liberal din 31 martie 1816⁹, în Basarabia sunt adoptate noi acte legislative, care au fost generalizate în decizia Consiliului de Miniștri din 28 noiembrie 1816 (care permitea exportul mărfurilor autohtone în guberniile ruse fără achitarea taxei vamale). Prin adoptarea lor s-a urmat scopul de a reorienta comerțul basarabean de la piețele tradiționale europene spre piața internă rusă și de a pregăti terenul pentru includerea Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus [45]. Administrația imperială întreprinde măsuri concrete în vederea atragerii în Basarabia a coloniștilor, negustorilor bogați din străinătate și din guberniile ruse, în care scop administrației civile îi sunt date dispoziții de a întreprinde măsuri urgente și eficiente întru soluționarea acestor sarcini imperiale în teritoriul nou-anexat¹⁰. Implementarea acestor măsuri a finalizat cu o creștere rapidă a numărului de coloniști transdanubieni, de coloniști germani, elvețieni și de imigranți din guberniile interne ruse, a numărului de negustori străini, îndeosebi greci, armeni și evrei. Ca urmare, se consolidează puternic pozițiile elementului alogen, în special ale negustorilor, care dețineau monopolul asupra exportului de cereale și produse animaliere din Basarabia prin porturile dunărene Ismail, Reni, Chilia și prin portul-franc Odesa. Toate acestea determină anumite schimbări și în structura societății basarabene. Promovarea acestei politici are ca rezultat consolidarea dominației economice și politice a țarismului în teritoriile dintre Prut și Nistru.

După realizarea acestor măsuri, administrația imperială pune în aplicare Regulamentul cu privire la comerțul cu Basarabia din 17 februarie 1825 [46], care limita exportul peste Nistru a unor mărfuri basarabene (vinul și sarea) ce constituiau elementele de bază ale comerțului cu guberniile ruse și care asigura importul fără plata taxei vamale a mărfurilor de manufactură și de fabrică rusești. În comerțul Basarabiei cu guberniile ruse se stabilește o preponderență vădită a importului mărfurilor ruse în Basarabia asupra exportului mărfurilor basarabene în Rusia, elucidată în Tabelul 12. Regulamentul din 1825 era protecționist pentru piața rusă și nefavorabil pentru Basarabia, nu doar prin faptul că limita exportul celor mai solicitate mărfuri basarabene pe piața internă rusă și acorda negustorilor din guberniile ruse drepturi nelimitate în comerțul Basarabiei, dar și prin faptul că limita activitatea comercială a negustorilor basarabeni pe piața internă rusă (din considerentul că negustorii basarabeni nu erau stratificați în ghilde și nu aveau dreptul la comerțul liber în guberniile rusești) și frâna, în așa fel, procesul de acumulare inițială a capitalului.

Drept urmare, pe piața basarabeană slăbesc treptat pozițiile negustorilor din alte țări – în special din Sublima Poartă și Imperiul Austriac, în schimb se întăresc pozițiile negustorilor din guberniile ruse. Politica comercial-vamală promovată de țarism în Basarabia poartă un caracter vădit colonial, ținutul fiind transformat într-o

⁹ Noul tarif vamal a fost adoptat în Basarabia în noiembrie 1816 și se răspândea doar asupra unor mărfuri. Perceperea taxei vamale – „vama” se efectua, ca și în trecut, și constituia 3% *ad valorem* (AISR, F. 560, inv. 4, d. 235, f.1).

¹⁰ Drept exemplu în acest sens pot servi instrucțiunile Comandantului-șef al armatei ruse de la Dunăre, amiralului P.V. Ciciagov date guvernatorului civil al Basarabiei S.D. Sturdza din 23 iulie 1812, referitor la modalitatea administrării teritoriului anexat (AISR, F. 19, inv. 3, d. 125, f. 50-54 verso).

piață sigură și avantajoasă de desfacere a mărfurilor ruse. Regulamentul, fiind în esență protecționist, a provocat nemulțumirea cercurilor comercial-industriale din Basarabia; nu era nici pe placul autorităților regionale, care îl considerau o barieră în calea integrării Basarabiei în sistemul pieței interne ruse. Sub presiunea cercurilor comercial-industriale și a administrației regionale, țarismul a fost nevoit să facă unele cedări în ce privește exportul anumitor mărfuri basarabene în Rusia, dar în ce privește problemele-cheie – suprimarea cordonului vamal de la Nistru și abrogarea Regulamentului din 17 februarie 1825 – nu a cedat¹¹. Situația va fi soluționată abia în 1830, când, prin decretul Senatului Guvernământ din 26 septembrie [47], concomitent cu suprimarea cordonului vamal de la Nistru și aplicarea pe teritoriul Basarabiei a structurii de gildă, este lichidat și Regulamentul din 17 februarie 1825.

Referințe:

1. GROSU, N. *Opere alese. Chintesența sociologiei*. Cluj-Napoca, 2006, p.225.
2. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), F. 2, inv. 1, d. 1462, p. I, f. 13 verso-14.
3. ANRM, F. 2, inv. I, d. 1199, f. 2 verso-4 verso, f.11.
4. Ibidem, f. 11.
5. ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Население Бессарабии и Поднепровья в XIX в.* Кишинев, 1979, с.99.
6. Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), F. 398, inv. 18, d. 5935, f. 138 verso.
7. Ibidem, f. 3-3 verso.
8. Ibidem, f. 1 verso.
9. Ibidem, f. 2.
10. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A. II, f. 63.
11. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A I, f. 64.
12. СОКОЛОВА, М. *К вопросу о методологии изучения конфессиональной истории*. В: *Letuviu Kataliku mosclo Academja, metrastis*, XXVI, Vilnius, 2005, p.482; Ion Gumenâi. *Comunitățile romano-catolice, protestante și lipo-venești din Basarabia în secolul al XIX-lea*. Chișinău, 2016, p.41-42.
13. BALLY, A. *O lucrare de acum un secol despre Basarabia ca ținut moldovenesc*. Publicată de N.Iorga. Ediție îngrijită, studiu, note și comentarii: Maria Danilov. Traducere: Lucia Arnăut. București, 2016, p.120-121.
14. POPA, I.C. Țărâniea și biserica – piloni ai apărării identității românești în Basarabia. În: *Limba română. Revistă de știință și cultură*, 2012, nr.5-6 (203-204), p.93.
15. PLATON, A.-F. *Geneză burgheziei în Principatele Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea). Preliminariile unei istorii*. Iași, 1997, p.178.
16. Ibidem, p.183.
17. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 4-4 verso.
18. Ibidem, f. 12.
19. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 3 verso
20. ANRM, F. 3, inv. 1, d. 756, f. 69, 73
21. Ibidem, f. 73-73 verso
22. ANRM, F. 3, inv. 1, d. 429, f. 73 verso
23. Ibidem, f. 100, 108
24. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 45 verso-46.
25. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 46 verso.
26. *Энциклопедический словарь / Издатели Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон*, СПб., 1900, Т. XXVI, с. 454; М.О. Шахов. *Старообрядчество*. В: *Религиоведение: Энциклопедический словарь / Под ред. А.П. Забияко, А.Н. Красникова, Е.С. Элбакян*. Москва, 2006, с.1013-1014.
27. Статистические сведения о раскольниках (липованах) в Молдо-Валахии (Румынии). В: *КЕВ*, 15-31 января, 1873, №2, с.77. (Extras din lucrarea episcopului din Dunărea de Jos Melhisedec: *Русские раскольники*. București, 1871).
28. Ibidem, p.67.
29. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 46 verso.
30. Ibidem, f. 46 verso-47.
31. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 47; *Христианство*. Научное издательство «Большая Российская энциклопедия». Том 2. Москва, 1995, с.143.
32. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 48.
33. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 48.

¹¹ A se vedea în amănunte: Valentin Tomuleț. Politica colonial-comercială a țarismului în Basarabia în anii '20 ai sec. al XIX-lea (în baza „Regulamentului cu privire la comerțul cu Basarabia” din 17 februarie 1825). În: *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova*. Seria „Științe socio-umane”, Chișinău, 1999, p.256-262.

34. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 49-49 verso.
35. Ibidem, f. 50 verso.
36. AISR, F. 18, inv. 2, d. 754, f. 6-6 verso.
37. О мануфактурной и торговой промышленности в Молдавии, Валахии и Бессарабской области. В: *Журнал мануфактур и торговли*. СПб., 1832, №1, с.110.
38. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 56.
39. Ibidem, f. 56-56 verso.
40. Ibidem, f. 57.
41. Ibidem, f. 57-57 verso.
42. Ibidem, f. 58.
43. Ibidem, f. 59.
44. Ibidem, f. 59-59 verso.
45. AISR, F. 1263, inv. 1, d. 101, f. 681-681 verso.
46. AISR, F. 560, inv. 3, d. 204, f. 21-29.
47. AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93-94 verso.

Prezentat la 21.03.2017